

A KIS KELEMEN TÖRTÉNETE

Regény kicsik és nagyok számára

Irta
RÁKOSI JENŐ

Mühlbeck Károly rajzaival

Budapest
Singer és Wolfner könyvkiadóhivatala

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2016
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-002-0 (online)
MEK-16366

TARTALOM

- I.
Bevezetés.
- II.
Kelemen a libák nélkül.
- III.
Az ispán.
- IV.
A kontesz-kisasszony.
- V.
A libák Kelemen nélkül.
- VI.
Lotti kisasszony esete.
- VII.
Egy régi levél.
- VIII.
A gróf.
- IX.
A kis házikóban.
- X.
Pajtás.
- XI.
Kikötés.
- XII.
A sziget.
- XIII.
Kelemen hajlékot készít.
- XIV.
Berendezkedés télre.
- XV.
A tél.
- XVI.
Veszedelem.
- XVII.
Fordulat.
- XVIII.
Vége.

I. Bevezetés.

Kedves fiatal barátaim, ti nem szoktatok ujságot olvasni, nem is tudjátok, mennyi szerencsétlenség történik a világon. De ha nagyobbak lesztek és olvastok ujságot is, jusson mindig eszetekbe, hogy úgy, mint a hogy nappalból éjjel, az éjjelből nappal lesz: a szerencsétlenség sem külön magában álló dolog, hanem szerencséből lesz és ismét szerencse is lesz belőle. Csakhogy az ujságok az összefüggést nem tudhatják, mert egy-egy eset mindig magában áll előttük. A nagy szerencsét leírják s nem tudják, mikor lesz forrásává a nagy szerencsétlenségnek, s megírják a szerencsétlenséget s nem láthatják, miből lett, vagy nem lett-e nagy szerencse okozója vagy éppen iskolája. Így van az a történet is, a melyet most el fogok nektek beszélni. Azt kell belőle megtanulni, hogy szükséges a szerencsétlenséget csüggedés, a szerencsét elbizakodás nélkül viselni, mert mind a kettő Istentől van és ha alázatosan viseled, Istenhez vezérel.

Néhány évvel ezelőtt a következő esetet közölték a hirlapok:

»Borzasztó esetről értesítenek bennünket Pozsonyból. Nem messze - mindössze néhány kilométernyire - a régi koronázó városhoz, a Duna partján áll egy kis ház. Évek óta egy jámbor házaspár lakik benne kis fiával. Szerényen, elvonultan, kis fiók nevelésének éltek, a ház körüli földeket művelve, melyek az övéik voltak. Tegnapelőtt az apa bejött a városba, a hol dolga akadt s csak későn este tért haza kedves tanyájára. Feltűnt neki, hogy háza ablaka nem világít elejbe az éjjeli sötétségben s nem aggodalom nélkül, mintegy balsejtelemtől űzve, kettőztetett lépésekkel sietett hajlékát elérni. Lakása ajtaját nyitva találja; ijedten lép be, mert rendes dolog volt, hogy esti szürkülettel be szokták csukni az ajtót, - és nejét szólítja, de feleletet nem kap. Beljebb megy s az ambituson megbotlik valamiben. Lehajlik, megtapogatja: egy emberi test. Szörnyű ijedelem szállja meg, megrázza a testet, feleségét nevéen szólítja, de feleletet nem kap. Azt hitte, az asszony el van ájulva, fiát kiabálta, de mind hasztalan. Rémes aggodalmak közt és gyötrő gondolatoktól megszállva indul a hely felé, a hol a gyertyát s gyujtót tartották, hogy világot gyujtson, de minduntalan megbotlik valamiben. Mintha minden a lakásban ki volna mozdítva helyéből. A gyertyát sem találja helyén. Akkor jut eszébe, hogy zsebében is van gyujtó. Reszkető kézzel iparkodik egy szálat meggyújtani, de csak nehezen sikerült neki roppant izgatottságában. Végre ég a gyujtó. A lámpás eltörve a földön hever. Ott fekszik a gyertyatartó is, benne egy darab gyertya, felveszi és meggyújtja, s a mint a gyenge világító szer fénye végig reszket a szobán, emberünk látja, hogy az egész lakás fel van dülva, fenekestül fel van forgatva. Szinte megdermedve a helyzet rettentő voltától, feleségéhez tántorodik, melléje térdel s leteszi a gyertyát a földre. A földön elterült nő fejét fölemeli s rekedt hangon szólítja. De a nő meg van halva, nyakán a fojtogatás erőszakos jelei. A boldogtalan férfi elejti nejét a földre, hogy szinte koppan a feje és rémesen kiáltozza gyermekét. De néma csendesség felel neki, oly csendesség, hogy szinte hallani lehetett a Duna moráját, a mint a partot csapkodja. Mellőzzük annak leírását, mint kutatta fel a ház minden részét, majd a tájékát. Mert látta, hogy itt erőszakosság történt és remélte, hogy tán a fiu elbujt valahol. De eredménytelen volt minden keresése. Még az éjjel bejött Pozsonyba, felverte a rendőrséget és mint egy örült szaladgált nyom után. Elsőbben is egy embert sikerült találnia, valami pásztorfélét, a ki látott a házhoz közel csónakot kikötni, két emberrel. A csónakosok Pozsony felől érkeztek. Itt Pozsonyban meg volt állapítható az, hogy két ember, a kiknek személyleírása meglehetősen hasonlított azokéhoz, a kiket a pásztoember látott, csónakot vásárolt és estefelé elevezett tényleg a kis házikó irányában. Ennél többet senki sem tudott, sem azt a két

embert, bár többen látták, nem ismerte itt senki. Csak az volt még kideríthető, hogy az a két ember vasuton érkezett, a vasuti jegyszedő emlékezett rájuk. De már ez nem biztos, mert egy ily eset igen termékenyvé szokta tenni az emberek fantáziáját. A szegény, legkedvesebbjeiből kifosztott ember, mikor kutatásai ennyit kiderítettek, kétségbeesésében maga is csónakra ült, nyilván, hogy járja a partokat s vizeket, mert meg van győződve arról, hogy a vizen vitték el boldogtalan gyermekét. Azóta neki is se hire se hamva, házikója elhagyottan áll. A rendőrség egészen tanácstalan e rejtelmes esettel szemben.«

Ez volt megírva az ujságban.

Egy párszor azután máskor is volt még róla szó, de mindig csak az, hogy semmi sem derült ki a dologban. Egyszer még irták, hogy a szerencsétlen apa sem került meg többé, aztán többet nem irtak róla s az emberek végre egészen megfejtkeztek a dologról.

II. Kelemen a libák nélkül.

Somberek egy kis falu a Duna-Tisza közén. Egy utcából áll, annak se mind a két szélén voltak házak. Az utolsó házikók közül egyben lakott Kati asszony, özvegy Cserebók Péterné, a ki nagy aggodalmak közt jár ki s be a házában, majd szűk udvarán végig; aztán ki-kiáll az utcaajtóba és kémlelve nézeget a mező felé. Már a kanász, már a csordás is hazahajtott és ő mégis hiába várja a Kelemen gyereket drága libáival. Mi érte a gyereket? Nem esett-e kár a libákban? Halálos aggodalom szállta meg a szegény asszonyt. Minek is bizta kedves állatjait arra a gyerekre! Máskor, mikor senki se őrizte őket, olyan pontosan jöttek mindennap haza gegegve a szomszédok libáival! Most, hogy őrzőjük is van, ime, ilyen veszedelem esik meg rajtok. Igaz, hogy már négy hete jár ki velök Kelemen és még mindig haza is jött velök, de hát a szerencsétlenségnek egy nap is elég arra, hogy koldussá tegyen egy szegény özvegy asszonyt. Mert nagy kincs ám annak hat olyan liba, a milyent ő nevelt! Aztán itt van, szól az esteli harangszó és még se gyerekek, se libának se hire se hamva! Kati asszony keresztet vet és imádkozni próbál. De összezavarja az angyali üdvözlét. Csak tudná merre keresni, elejbe menne, gondolja magában és igazgatja ösztönszerűleg fejkendőjét meg a kötényt, pedig a nélkül is rendben van mindenik. De ha jóra való ember az utcára lép, hát gondja van magára, hogy bolondnak ne nézzék.

- Mi baj, Kati hugom, kérdi Gereben János gazda, a ki vállán kaszával ballagott el a ház előtt. Jó estét adjon Isten.

- Adjon Isten, János gazda. Ugyan nem látta-e azt a Kelemen gyereket a libáimmal? Még sincs itthon, pedig már éjfél lesz innen-onnan.

- Hát arra bizta a libáit?

- Arra, lelkem, de bár ne biztam volna, nem volnék most ilyen kárban.

- Biz én nem láttam se gyereket, se libát, mond a gazdaember, most felelve az első kérdésre.

- Végem van, végem van! Kiáltja Kati, a mi mutatja, hogy aggodalmában már szinte a fejét kezdi veszteni.

- Megmondták kendnek Kati már akkor, minek fogadja be azt a kis csavargót. Most hát megvan, a mit keresett.

- Ugyan ki fogadná, mond erre Kata asszony álmélkodva, be a koldust, ha nem a szegény ember? Mi lett volna vele olyan betegen és elnyomorodottan, a hogy a falunkba vetődött?

- Hát hiszen én föl nem panaszlom, feleli Gereben János, kend siratja a libáit, nem én!

- Jaj drága szép madaram, hat libám! siránkozik Kati.

- Láttam én máskor azt a gyereket a libákkal, folytatja Gereben János. Nem a liba-gyöpre vitte ám az, hanem elkalandozott velök. Ott legeltette mindíg a kastélybeli angol kert alatt. Aztán hallottam azt is, hogy kisebb gondja is nagyobb volt a libáknál, hanem az angol kert kerítésére ágaskodott, aztán beszélgetett meg játszott a kontyesz-kisasszonynyal.

- Uram bocsá! kiáltá Kata; a vérit veszem annak az istentelennek!

- Még ilyet somberki parasztgyerektől nem láttak. A mieink legföllebb ha baraczkot vagy figét lopni másztak be az urasági kertész-kertbe. No, de nyugodalmas jóétszakát kívánok kendnek, Kati.

És ezzel tovább ment Gereben János. Kati asszony pedig úgy meg volt rettenve, hogy hat libáját már hatfelé, a gyereket pedig hétfelé látta. Ment is a sövény mellé botot keresni azzal az eltökélt szándékkal, hogy most már elindul, megkeresni az elmaradottakat. A mint azonban ismét az utcára lép, hát ott áll előtte egy kis fiu, pőre parasztruhában, kis kalap a fején, ölében pedig egy nyöszörgő kis kutya.

Kati asszony meglátja, eláll a szava, égnek mered a két keze, még az is, a melyikben bot nem volt és egy nagy nagy lélekzet után csak ennyi jött ki belőle:

- Hát a libák?

- Ne ijedjen meg, édes Kati néném, szól a fiu, nem esett semmi bajuk.

- Hát neked?

- Nekem sincsen semmi bajom.

- Hát a kutyádnak?

- A kutyámnak? És ezzel a vinnyogó kis állatot arcához szoritotta és maga is sirástól elfojtott hangon folytatá: a szegény *Pajtás*-nak leütötte két lábát a Krumpli Csicsa.

- Az urasági csősz? Hát annak mi köze a kutyádhoz?

- A Pajtás nem hagyta a libákat.

- Hát az én libáimhoz mi köze a Krumpli Csicsának.

- Behajtottá.

- Behajtottá! És mint a villám csapott le Katalin asszonynak két fölemelt keze. Behajtottá! Igy őrzöd te az én drága jószágomat? Igy fizetsz te énnekem, nyomorultnak a miért megszántalak? Vége a világnak, mert tudom, hogy az a gyeheña ispán ki nem adja darabját öt garason alul. Jaj, jaj szegény özvegy fejemnek, drága libáimnak! Mit csináljak, mit csináljak!

És Kati asszony sirva indult be udvarába. Kelemen utána ment és vitte a kutyáját.

- Édes Kati néném!

- Hozzám ne szólj, te! Te megrontóm te! Inkább szedd össze a motyódat, aztán Isten nevében menj kutyástul, mindenestül, mert engemet már a sir szélire vittél.

Kelemen a kutyát letette egy alkalmas vacokba a konyhában, aztán odalépett Kata asszonyhoz, megfogta a kezét és megcsókolta és így szólt: »Édes jótévő anyám, ne haragudjék rám. Ne üzzön el magától. Nagy kárt tettem, de majd helyre hozom. Az Isten áldja meg jó anyai szívét.«

- Mit hozhatsz helyre te! Ha ott lett volna a szemed a libákon, akkor most nem volna mit helyrehozni.

- Belementek az urasági zabba. Én ugyan mindjárt észre vettem, a Pajtás szaladt is már, hogy megterelje, de akkorra már ott termett a csősz, azt tartom, ott hevert az árokban s onnan került elő és elhajtotta. A Pajtás neki esett, de az a goromba ember botot fogott rá s elütötte a két első lábát. Aztán se kérés, se könyörgés nem használt, behajtotta.

- Jól van, mond Kata asszony. Hát most azonnal fogod magad és elmégy Czinczér uramhoz, az ispány urhoz és megkéreled. Ha kiadja a libákat, te meg megfogadod, hogy ezentul jobban vigyázol, akkor én sem haragszom.

- Nem, Czinczér urhoz nem megyek, feleli mintegy ijedten a gyermek.

- Nem mégy? És miért nem mégy?

- Nem merek.
 - Bántott valamikor?
 - Nem, nem bántott.
 - Hát akkor mért nem mersz odamenni?
 - Félek tőle.
 - De mitől félsz, ha nem bántott?
 - A minap, mikor ott kün ültem a gyepü alatt, a mint nézek, egyszerre csak megszóllal valaki a gyepü mögött. A mint a szavát meghallottam, akkorát dobbant a szivem, hogy majd kiesett. Ugy rémlett, hogy ismerem, a ki beszélt, mintha már hallottam volna. S a mint oda nézek, hát látom, hogy igazán ismerem, de a beszédét még nem hallottam soha. Az ispán volt. Mikor aztán tovább beszélt, a szava is más volt, csak olyan volt már, mint más emberré.
 - Van jó dolgod, hogy ezért ne merj hozzá menni!
 - Édes, ne küldjön hozzá, félek tőle.
 - Hát a libáim, mondja az asszony, ott hagyjam a drágákat?
 - Majd azokat kikérem mástól.
 - Nem parancsol abba más, csak az ispán ur.
 - Majd kikérem a kontesz kisasszonytól.
 - Jó hogy mondd! csattan föl most Kata asszony. Hallottam, hogy az az oka az egész kárnak, hogy te ötöt örzöd, nem a libákat. Hogy a kerítésre mászol meg más efféle. Aztán itt van ni, én vallom a kárát.
 - Ne haragudjék, édes, kikérem a libákat a kontesztől.
 - Azt gondolod talán, annak nem nagy pénz libánkint öt garas? Az se adja, ha az ispán nem adja!
 - A kontesz igen jó kis lány; mindig hi, hogy játszam vele, meg hogy meséljek neki. Aztán könyveket hoz ki, azokból egyszer én olvasok, egyszer meg ő olvas.
 - Itt van ni! Akkor hogyan menne kárba a liba, mikor ilyen oktalansággal töltitek el az időt. Ha még legalább segítene a libákra vigyázni. No, egy-kettő, elmegy az ispánhoz, hogy le ne fekügyék, talán megkönyörül rajtunk.
- Nem volt mit tenni, Kelemen elindult félelmes utjára. De a kapuból visszaszaladt.
- Mégis itt vagy, rivalkodik rá az asszony, kezében egy kis tányérral, melyből a nyöszörgő kutyát kínálta valamivel.
- Kelemen, a mint ezt meglátta, oda rohant, könyei kicsordultak és bőven omlottak, nyaka köré fonta kis karjait az asszonynak s zokogás közt mondá: »Édes drága anyám, csak azért jöttem vissza, hogy megkérjem, adjon valamit a *Pajtásnak*. De már a maga gyémánt szive előbb megszánta szegényt.« És ezzel megcsókolta az asszonyt.
- Elmegyek, ha meg is esz az az ember, mondá és kiszaladt a házból.
 - Hogy lehet már egy állatot így szeretni, dörmögte Kati asszony, de ő is törülgette hozzá a szemét, pedig bizony se füst, se semmi nem volt a konyhában, a mitől kicsordult volna a könyje.

III. Az ispán.

Elindult hát Kelemen fel a falunak, a falu tulsó vége felé. Ott volt a Somberky grófok kastélya és egy melléképületben a gazdasági udvar és az ispán lakása. Nyár volt, de már este volt. A falusi nép már elvonult, csak itt-ott akadt valaki, egy-egy ember, a ki haza igyekezett, egy-egy beszélgető pár. Az éjtől és sötétségtől nem félt Kelemen. Nem volt több nyolcz-kilenc évesnél, de többet próbált már, mint más ilyen sorsu ember egy egész életén át próbált. Somberek csak nem rég idő óta a hazája, Kata asszony nem rég az ő édes anyja. Kivoltáról, mivoltáról nem sokat tudott mondani. Nem tudta megnevezni a helyet, honnan ide szakadt, nem tudta más nevét, mint a Kelement. Oláh cigányoktól szökött meg, egy darabig csavargott és Somberekbe kimerülve, kiéhezve érkezett. Az előljáróság váltig faggatta kiléte és hovatarozandósága iránt, de ő erre nem tudott megfelelni. Kata asszonynak azóta beszélt mindenféle csodát, a mi mese is lehetett, valóság is, de a ki azt nem tudja, ki fia és hovávaló, annak a józan parasztnép nem sokat ad a zavaros beszédeire. A bíró el akarta toloncolni, de mert nem tudták, merre vigyék, kapva kaptak Cserebók Péterné, a fiu első jötevője ajánlatán, hogy ő neki ugyis se fia, se lánya, se vagyona, hát eltartja a gyereket.

Igy rekedt Kelemen Somberken. Rongyaiból kiszedte, szennyjéből kifürösztötte és szabott reá helyes parasztruhát a jó asszony s hü gondviselője lett neki is, meg a kutyának is, mely a fiuval jött. Kelemen pedig hálás jó fiu volt s bizony neki is nagyon fájt, hogy Kata asszonyt a libákkal ilyen bajba sodorta. Iparkodott hát szívet megkeményíteni s ballagott az urasági major felé, a hol az ispán lakott.

De persze, az ember fölteszi magában, hogy ilyen meg olyan vitéz lesz, s mikor aztán közeledik a pillanat, akkor elkezdi a szive dobogni és elveszi az erejét. Kelemen is így járt. Maga se tudta mért, de hogy egyszer úgy megijedt az ispán szavától, mintha meg lett volna babonázva, olyan ösztönszerű félelem tartotta keblét megszállva. S így, mikor közelébe jutott a háznak, megállt, hogy magát egy kissé megerősítse. De a helyett csak még nagyobb félelem szállta meg, hogy a házból perlekedő hangokat hallott.

- Talán éppen rosszkor is jöttem, gondolta magában. Ha az ispán ur úgy sincsen jó kedvében, akkor inkább engem is a libákhoz csukat, nemhogy kieresztetné a libákat.

Mit csináljon, így folytatta okoskodását: visszatérjen liba és semmi nélkül? Akkor Kata asszony igazán méltán haragudnék. Ha már egyszer ennyire eljött, még is csak meg kellene próbálni. De mit is csinálnak ottben? - És szeme a fényre irányult, a mely a ház egyik oldalán levő ablakon át az udvarra vetődött.

- Én bizony benézek az ablakon, mondá magában, aztán majd meglátom, be merjek-e menni, vagy sem.

És ezzel fölkapaszkodott az ablak alatt levő padra s lassan odatolta képét az ablak üvegéhez.

A szobában ketten voltak, egy férfi és egy asszony: az ispán és a felesége. Az ember folyton gorombán perelt, de nem oly hangosan, hogy Kelemen valamit megérthetett volna. Az asszony sápadt volt és csendes megadással hallgatta férje durva szavait, csak ritkán szólt közbe. Végre azonban, mintha türelme kimerült volna, felállt ülő helyéből, kezeit az égfelé emelve így szólt: Isten a tanum, hogy kevés boldog és nyugodt percem volt melletted; de pokol az életem azóta -

- Mióta? kiáltotta az ispán oly fenyegető hangon, hogy Kelemennek a szive verése is elállt s arca sápadtan a félelemtől feszült az ablakhoz.

- Mióta? ismétlé a férj. Merd kimondani ezt a szót, merd kimondani, ha azt akarod, hogy a kezemtől halj meg!

És ezzel megragadta a megrettent asszonyt a torkánál fogva s egyet fordított rajta úgy, hogy az asszony, ki eddig arccal volt az ablak felé, de szemét le nem vette férjéről, háttal került az ablakhoz, az ispán pedig szembe.

- Mióta, te kigyó! mond újra az ispán és megrázta a gyenge asszonyt, de hirtelen ellökte magától s egy ordítással hátratántorodott, szemét mereven az ablakra szögezve.

Az asszony nem tudta mire vélni e fordulatot s ijedten szedte magát össze s közeledett a férje felé.

Ez azonban rekedten, levegőért kapkodva nyöszörgé: Ki van ott az ablakon, ki van ott az ablakon? És tehetetlenül zuhant a földre.

Az ispánné az ablakhoz sietett, de nem látott senkit. Majd az urához, a ki élettelenül feküdt a földön. Dörzsölte, locsolta s csak nehezen térítette magához, aztán a cselédségért szaladt, ágyba tették és orvosért küldték a kocsit, mert az orvos nem lakott a faluban.

Kata asszony pedig nyughatatlanul várta a fiut az utcaajtóban. Egyszerre csak jön futva, eszeveszetten Kelemen, s úgy neki szaladt, majd legázolta.

- Mi az, mi az? kérdi Kata asszony megijedve.

De a fiu csak integetett s huzta be a jó asszonyt a házba. Ott ráborult. »Nem, édes, nem, nem tőle, nem az ispántól! Ne kívánja, nem lehet!« Ennél többet nem tudott mondani, de vacogott a foga, reszketett egész testében és görcsösen tartotta a tehetetlen öreg asszonyt, a ki immár maga is meg volt félemlítve, elfelejtett libát, mindent és csak simogatta a színéből kikelt fiut, csendesítő szókat intézvén hozzá.

Kelemen ott aludt el a Kata asszony ölében, de még álmában is meg-megrándult a teste és kis keze bele-belekapaszkodott a szegény özvegy asszony ruhájába.

Igy virradtak meg másnap is ketten: a szegény özvegy és a szegény árva Kata asszony viskójában.

IV. A kontesz-kisasszony.

Másnap elég jó állapotban volt a kis zsellérházbeli család. Kata asszony is, Kelemen is, kiheverték az este izgalmait és *Pajtás* is, ámbár még kényes volt az egyik első lábára, de kijött a vaczából, hogy kis gazdájának kedveskedjék.

Csak persze a libák nem voltak még meg.

A faluban hire volt, hogy este megütötte a szél Czinczér urat, az ispánt. A kocsisné beszélte el már kora hajnalban, mert az ő urát küldték el még az este a doktor után. A doktor megjött, megnézte a beteget, irt neki orvosságot is és el is ment. Az igazat megvallva, az ispánt kevesen sajnálták. Gorombakezü, hirtelen ember volt, haragos és káromkodó, kevés volt a népszerűsége. Jobban sajnálták a feleségét, a ki valamikor belső volt a kastélyban, onnan vette el az ispán. De szegény nem sok jó napot látott, mióta férjhez ment.

Hogy miképpen történt az esteli szerencsétlenség, azt nem tudta senki sem. A cselédek hallották ugyan a pörlekedést, de ez olyan mindennapos dolog volt, hogy attól ma is egészséges lehetne Czinczér ur. Még legtöbbet tudott a dologról Kelemen, a ki elmondta Kata asszonynak, a mit látott. De bár bolondságnak tartotta az özvegyasszony, hogy ennyitől valaki úgy holtra rémuljön, mint Kelemen, mégis belátta, hogy ez ilyen gyerekekkel megtörténhetik.

De már most mi lesz a libákkal?

Kata asszony kikereste a ládafiából egy féltett kezkenőjét s szomorúan bontogatta a csücskeit: oda volt bogozva valamelyes aprópénz; próbáljuk meg, tán van annyi, hogy ki lehet rajta váltani a behajtott állatokat.

Kelemen azonban erre nem volt hajlandó. »Tegye el édes azt a drága pénzt, mondá. Megpróbálom én a nélkül is. Mondom, hogy a kis konteszt kérem meg érte.«

Kata asszony ebbe ugyan nem hitt, de ha a gyerek annyira bizik a dologban, hát hadd próbálja meg. S Kelemen elindult a kastély felé. Őgyelgett a kert alatt, bement az udvar felé, messziről a gazdasági udvart is nézegette, a hol az ispán betegen feküdt, de a kit keresett, azt ezuttal nem látta meg sehol. Ismét elindult tehát az angol kert aljába: ott mindig megtalálta, mikor nem kereste, hátha most is csak úgy lesz. A mint a kastély kapuja tájékaról kikanyarodik a mező felé, ott találkozik a kis Czinczér Pistával, az ispán fiával.

- Nini Pista, te ma már a mezőről jössz?

- Onnan ám! felel a cingár, sápadt fiu élénk szemjárással, már korán reggel óta ott vagyok.

- Hiszen máskor sohase vagy ott. Mi vitt ki ma így magadban?

- Hja, mond a gyerek mintegy diadallal: ma beteg az apám! Azt teszek, a mit akarok, ma nem ver meg senki!

Kelemen két nagy szeme elborult, mintha megnedvesedett volna. Egy kis darabig nézte a jókedvű véznaságot, aztán odalépett hozzá, megsimogatta szeretettel s így szólt:

- Szegény Pista! Te nem tudod, milyen baj az, ha az ember árva. De tán még keservesebb, ha az embernek apja, anyja van és mégis árva.

Pista nem értette Kelemen beszédét, csak annyit érzett belőle, hogy jó indulatból eredt. Rámosolygott hát Kelemenre s ennyit mondott neki:

- Délután megint kimegyek a mezőre! Ezzel pipacscsal fölbokrétázott kalapját feltette szőke fejére s indult hazafelé. Kelemen pedig lekanyarodott az uton az angol kert alá.

Alig ért oda, a hol széles dülő ut választja el az angol kertet a mezőségtől, - nem messze van a kékes színt játszó zabföld, a melyről a libákat behajtották, - már messziről hallja a nevét. A kis kontesz kiabálta, kinek aranyfürtös feje látszott az alacsony kőkerítés fölött. Belül egy nagy köre állt s úgy nézett ki a mezőre, nyilván Kelement kémlelte. Barátságosan köszöntötte egymást a két gyermek.

- Mért jöttél ma olyan későn, Kelemen? A délelőtti séta ideje már végire jár. Már azt hittem, el se jössz.

- A nevelő kisasszony nincsen itt? kérdi Kelemen.

- De igen, amott van a padon, könyvet olvas. Mindjárt kell vele menni zongorázni.

- Pedig én nagy bajban vagyok és magát akarom megkérni, hogy segítsen rajtam.

- Hát akkor mért jöttél ilyen későn, kérdi a lányka. Mért nem siettel jobban. Én mindjárt segítek ha tudok. Mi bajod van?

- Hát a libáim, mondja a fiu.

- Az ám ni, a libáid nincsenek itt, meg a *Pajtás* sincsen itt.

- Ez mind összetartozik. Tegnap este, mikor a kontesz elhivott, hogy megnézzük a kertben a madárfészket, a mig itt benn jártam a kertben, a libáim belementek a zabba, és éppen mikor kimásztam a kerítésen, akkor termett ott a Krumpli Csicsa és behajtotta.

- Ki az a Krumpli Csicsa?

- Az a csósz, a ki a mezőt őrzi.

- Mi az, behajtani?

- Elhajtotta, elvette, nem adja vissza.

- Miért?

- Mert a zabba mentek.

- Hát a libának nem jó a zabba menni?

- De jó, hanem nem szabad. Azért büntetésül behajtották.

- Hát most mit kell csinálni?

- Ki kellene váltani a libákat, de édes azt mondja, elkérnek egy libáról öt garast is.

- Az sok pénz? kérdi a kis lány.

- Bizony nagyon sok, pedig a liba is hat.

- Több mint száz forint?

- Nem több, de mégis nagyon sok.

- Hát akkor hogy kezdjünk hozzá?

- Meg kellene kérni az ispán urat, hogy adja ki úgy.

- Igen, de azt hallottam, hogy az ispán meghalt.

- Nem halt meg, csak nagyon beteg, nem bírja a szavát.

- Igen, igen, azt mondták. Én azt hittem, hogy az mindegy.

- Nem mindegy, de azzal azért most mégsem lehet beszélni.
 - Akkor mit csináljunk? töprenkedik a grófkisasszony.
 - Én azt gondoltam, ha talán a kontesz kisasszony megkérné szépen a gróf urat. Annak az az öt garas se sok.
 - Jaj, Kelemen, az nagyon szigoru ám.
 - Nem jó ember? Kérdi a fiu.
 - De nagyon jó. Soha sem bánt, mindent kapok, anélkül, hogy akármit kérnék, kérni nem is szabad. De mindig rossz kedve van, soha se beszél, soha se nevet.
 - Az baj. Pedig én nagyon biztam benne. Szegény Kati néni! Mi lesz, ha nem viszem haza a libáit. A *Pajtás* is oda van. Annak leütötte a lábát.
 - Kicsoda?
 - Krumpli Csicsa.
 - Hiszen akkor inkább a Krumpli Csicsát kellett volna behajtani! Az övé nagyobb vétek, mint a libáké!
- Ezt Kelemen is belátta, de ez nem oldotta meg a kérdést és a tanácskozás fenakadt. Végre megint csak a fiu szólalt meg.
- Hát maga nagyon fél a gróf urtól?
 - Bizony félek én, Kelemen.
 - Én is félttem az ispány urtól, mégis elmentem hozzá. Én el mernék menni a gróf urhoz is, csak eresztenének be.
 - Hát olyan nagy szerencsétlenség az a hat liba, kérdi a kis leány álmélkodva.
 - Bizony nagy az! Egyebe sincsen a Kati néninek, még is felfogadott engemet meg a Pajtást fiának.
- A grófkisasszony elgondolkozott, körülnézett és mintha félne, hogy meghallják, kissé fojtott hangon így szólt:
- Ha te mersz, Kelemen, akkor én is merek. A gróf ur itt van ilyenkor a park tulsó részén, a sötét alléban. Gyere, mászszál be csöndesen, aztán menjünk oda együtt.
- Kelemen e szóra minden további felelet nélkül óvatosan felkapaszkodott a kerítésre és beugrott. A kontesz csöndet intett és ujjával egy orgonabokorra mutatott, a hol a nevelő kisasszony ült egy könyv olvasásába elmerülve. Azután megfogta Kelemen kezét és vitte magával. Mint két kis nyulacska, úgy bujkáltak bokorról-bokorra, a míg egy sűrű fasorhoz nem értek. Ott a grófkisasszony megállt a sűrűben és óvatosan kikukucsált.
- Nem látom, szólt suttogva. Itt szokott sétálni, de nem szereti, ha valaki utána jön. Talán már el is ment.
- De a szó hirtelen elállt az ajakán, mert arról az oldalról, a melyhez háttal álltak s a merre csak most fordult, egy magas, száraz, sápadt arczu, szigoru szemü ur közeledett feléjük, tekintetét élesen rájuk szögezve.
- Mi ez? Mit keres maga itt, szólalt meg az öreg ur. És ki ez a fiu?
 - Én - én - dadogta a konteszka, nem tudom, - ez a fiu a Kelemen.
 - Jöjjön ki onnan a sűrüből, szólt erősen a gróf. Hol van Mari kisasszony?

- Mari kisasszony? mond a kis lány nagy zavarban, félénken lépve ki Kelemen mellől, a ki kalapját levette és mereven néz a grófra. Mari kisasszony ott van az orgonabokorban, olvas.

- Miért jött el tőle? S micsoda illetlen dolog itt egy parasztfiúval a bokrok közt bujkálni! Rögtön menjen vissza Mari kisasszonyhoz.

- Igen, megyek, mond a lány, ki már közelebb állt a siráshoz, mint a nevetéshez, megyek, de kérem, ne bántsa Kelemen és adja vissza neki a libákat, kérem, nagyon szépen kérem - és ezzel nagy sirásra fakadva oda lépett sebtén a grófhhoz és megcsókolta a kezét.

A gyermek őszintesége és együgyü félelme úgy látszik meghatotta a sötét arcú férfiut. Két szeme bár sötéten égett, némi jósággal nézett Kelemenre, míg a kis leány kezét a gróf keze erősen megszorította.

Kelemen némán állt a sűrűben, nagy szeméből nagy könnycseppek sűrűn gurultak végig az orcáján.

Ez különös látvány volt a grófnak: két siró gyermek, a ki tőle libákat kér vissza. Egy ismeretlen parasztfiú s az ő unokahuga, a kit gyermekéül tartott. Egy mosoly cikázott át beborult arcán, ritka vendége az ő vonásainak. Ha megkérdeznék tőle, hamar nem is tudná megmondani, mikor mosolygott utólszor. További kérdő szavára a kis kontesz elmondta neki az egész szerencsétlenséget, meg hogy miként jöttek rá, hogy a grófhhoz folyamodjanak. Kelemen ezalatt folyton a sűrűben állt s le nem vette szemét a grófról. Igen szép fekete szeme volt, nagy tüzzel ragyogott és szép, tiszta volt hosszukás, halavány arca. A gróf, a mint egyszer oda nézett, szinte rajta felejtkezett és mintegy gyönyörködni látszott benne.

A mint a kis lány elvégezte beszédét, a gróf kivette jegyzőkönyvét, néhány szót irt egy névjegyre s átadta hugocskájának.

- Ezt vigye Kelemen a majorba, erre kiadják a libákat.

A kontesz átvette a névjegyet, de egyszersmind újra megcsókolta a gróf kezét, azzal a sűrűhez lépett s Kelemen felé nyújtotta a névjegyet. Kelemen hirtelen kilépett, megragadta és megcsókolta a kis lány kezét, aztán a grófhhoz lépett, elkapta a kezét és szintén megcsókolta.

- Köszönöm, szólt s hangja szinte megcsuklott a sirástól. Köszönöm és ketten, Kati néni meg én, nagyon szépen fogunk ma este imádkozni magokért kettejükért.

És ezzel elsietett, boldogan.

A kis kontesz pedig a grófhhoz fordult.

- Kérem, mondá kis kezét összetéve, ne haragudjék!

- Jól van, jöjjön ide, mondá a gróf s lehajolt és megcsókolta a kis lányt, de hirtelen felegyenesedett ismét, mondván: most pedig azonnal menjen vissza Mari kisasszonyhoz.

- Megyek, mond a kis lány; de ma én is nagyon szépen fogok imádkozni valakiért. Ezzel ellebegett.

A gróf mély szomorúsággal nézett utána.

V. A libák Kelemen nélkül.

Kelemen nagy diadallal vitte haza a libákat és apróra elmondott fogadott anyjának mindent. Kati néni nagy álmélkodással hallgatta a dolgot, meg-megcsóválta a fejét, össze-összezsapta a kezét. Ilyen csodát még Somberek nem látott. Régen tenyésztenek már Somberken libákat, de e történethez hasonlóról nem tudhattak a legöregebb libatenyésztők se. De bármily nagy volt is Kata asszony elcsodálkozása, nem vala akkora, hogy a fejét elvesztette volna. Sőt Kelemen úgy tartotta, hogy nénémasszonya nagyon is józanul ítéli meg az esetet, mert Kati ezeket mondá:

- No most, Kelemen, a mit megígértél, azt leimádkozzuk. De hogy erről a dologról ne beszélj te senkinek se a faluban, mert végünk van, ha az uraságnak a fülébe jut, hogy a falu szájára adtuk őket. A másik meg az, hogy te ezentul az én tudtommal oda ne merj többet menni az angol kert alá. Nem nézhetik az urak azt jó szemmel, ha kisasszonykáik ilyen ágrólszakadt parasztgyerekekkel vannak. Legeltesd te is a libákat ott, a hol más böcsületes ember libái legelnek.

- De édes, hiszen látja, hogy nem haragudtak meg, mondja a gyerek.

- Ugy lesz, a hogy mondtam. Adjunk hálát az Istennek, hogy egyszer kikeveredtünk a bajból. Semmi szükségünk, hogy még egyszer belekeveredjünk.

És ezzel vége volt appelláta nélkül. Kata asszony így akarta, így parancsolta és Kelemen, akárhogy fájt is neki, szót fogadott és mindig másfelé hajtotta a libákat és nem találkozott többé a kis konteszszel.

Ment is a dolog hiba nélkül jól. Ment egy hétig, talán két hétig. De ekkor az a különös dolog ismétlődött, hogy Kelemen megint nem jött haza rendes időben a libákkal. Kata asszony izgatottan járt-kelt az udvarán s éppen ki akart menni a kapu elé a mikor látja, hogy meg-meg Gereben János ballag el azon. Megvárta, hogy tovább menjen s csak akkor indult kifelé. De mily nagy volt álmélkodása, mikor látja, hogy hat libája szép libasorban, elül a gunár, nagy beszélgetéssel kanyarodik be az udvarra.

- Hát a gyereket hol hagyátok? rivall az asszony a ludakra. De persze ezek nem szeretnek az egyenes kérdésre világosan felelni, s csak egyre azt hajtották, hogy gegegege, gegegege!

Kata asszony várt egy darabig, meg kiment; majd tüzet gyújtott a konyhán, de csak nem került meg a Kelemen. Immár sötétedett is az idő és még se jött.

- Ezt valami érte! gondolá magában szivdobogva az asszony. Bizonyosan engedetlen volt és még is elment, tilalmam ellenére, a kontesz kisasszonyhoz s most őt csukták be az ólba! Uram isten, mit tegyek. El köllene tán nézni a kastély felé.

Alig hogy ezt gondolta, ledobta a konyhakötényét és ünneplőt kötött s egy szebb fejkezenőt vett elő, hogy utnak eredjen. De ebben a pillanatban lépett néhány férfi ember az udvarára, lámpással.

- Szüzanyám, Isten anyja! Kiáltja megrettenve Kata, a gyereket hozza kelmetek?

- Nem hozunk mi senkit, inkább keresünk, szólal meg egy öregebb ember, urasági hajdu.

- A gyereket keresi kentek? kérdi újra az asszony.

- Miféle gyereket, Kati? kérdi a hajdu.

- A Kelemen gyereket, lelkiem. A libáim nála nélkül jöttek haza. Attól félek, valami érte.

- Hát akkor csakugyan együtt veszték el, mondá a hajdu.

- Kivel együtt?

- A kontesz kisasszonynyal.

- Uram légy velem, jajgatott erre Kata asszony. Hát az is elveszett?

- El az. Már egész alkonyat óta keressük. Tűvé tettük érte a kertet, a falut; a kastély föl van fordulva, az uraság - uram bocsáj - majd az esztét veszti, s nem találjuk sehol. Akkor mondja valaki, hogy tán ide jött, mert a Kelemen gyerekek sokat látták beszélgetni.

- Végünk van, végünk van! kiáltozta Kata asszony kezeit tördelve, mondtam én, hogy ez lesz belőle! Jaj, miért is értem én meg ezt a napot!

Kata asszony nem tudta jajveszéklését folytatni, mert e pillanatban ugrott be villámsebese az udvarra a kerítésen keresztül *Pajtás* és szükölve rohanta meg az asszonyt.

- Itt a kutyája, kiáltá nagy izgalommal az asszony. No, *Pajtás*, hol hagytad a gazdádát?

A kutya az asszonyra ugrott, elkapta a kötényt, megrázta, aztán eleresztette s a kapu felé futott. Meg-meg visszajött, egyre nyöszörgött, ismét az asszony kötényt ráncigálta s újra a kapunak szaladt.

- Ez a kutya tud róla, ez hirt adni jött: gyerünk utána, mondták szinte mind egy szájjal. S a mint e szóra neki fordultak mind a kapunak, a kutya csaholva indult el előttük.

A kapuban egy másik csapat az utjokat állja, élükön a gróffal.

- Nos, mi az, mi ujság? szól a gróf.

- Megkövetem a méltóságos urat, mond a hajdu, a konteszkisasszony nincs itt. Hanem innen meg elveszett a Kelemen gyerek. Itt ez a kutya most jött haza vinnyogva s mi utána indulunk, mondok, hogy nyomra visz. Ha megkerül a Kelemen gyerek, tán a kisasszonynak is nyomára akadunk.

- Menjetez hamar a majorba, hozzatok egy pár nyergelt lovat, mond a gróf, és fegyvert, a mi akad. Hátha szükségünk lesz reá! Én is megyek a kutya nyomán.

- Jaj méltósága, csókolom a kezét, ne tesszen haragudni, én mondtam annak a gyereknek, de hát Isten kezében van mindnyájunk feje.

Kata asszony volt, a ki így jajgatott. A gróf csak azt mondta rá: Előre, gyerünk!

És mentek, a kutya elül, nyomában azok, a kiknek lámpásuk volt, azután a többiek, a gróf és Kata asszony, a ki természetesen egyre azt hajtogatta: Jaj, mi lesz velem, jaj nekem szegény özvegynek!

Pajtás gyorsan szökdécselt előre, folyton csaholva, meg-megállt hátra nézni, s mikor látta, hogy követik, újra megindult. Keresztül ment a falu alatti libagyepen, aztán rátért egy széles marhajáró utra, a melynek végiben van egy régi téglavető, azontul egy óriási legelő, mely a szomszéd falu határáig ér.

A rohanó társaság már elhagyta a téglavetőt s a kutya mégis csak egyre futott előre, de mind idegeesebb lett az ugatása, a mint pedig a legelőre ért, eszeveszett csaholást és ugrándozást kezdett.

- Itt kell lenniök, szólta a gróf s a kutyához sietett, egy lámpást kiragadva az egyik béres kezéből.

És ott volt, de csak Kelemen. Sápadtan, vérbeborult arccal feküdt ott, fél könyökére támaszkodva, s az érkezőkre vetve bádgyadt nagy szemét.

- Jaj nekem, mi történt veled, drágám, egyetlenem, édes aranyos gyermekem! sikoltzott Kati asszony s odavetette magát a fiura, felölelte s ölébe fektette, kötényével a fiu halálra vált arcát törülgetve.

- És Lotti, hova lett Lotti, kérdi izgatottan a gróf.

Kelemen felnéz a grófra, keze a kutyát babrálja, a mely nyöszörögve udvarol szegény gazdájának.

- Vízet, sóhajt Kelemen.

- Itt van a csordáskut, hamar hozzatok neki vizet, kiált a gróf s egy legény sebtén kiválik a társaságból, hogy vizet merítsen a mintegy száz lépésnyire lévő kutból.

- Ki bántott, édes gyermekem, szól ismét Kati asszony. Jaj, ha ez a drága jószág, ez az okos kutya nem volna, itt haltál volna meg nálunk nélkül. Hol fáj, mid fáj?

A fiu kezét a fejéhez emelte s a lámpafénynél világosan lehetett homlokán egy mély, zuzott sebet látni, melyből most is szivárgott a vér. A béres futva jött vissza a kuttól, esetlen kalapja karimájában hozva a vizet. Kelemen ivott egy kortyot, a többibe Kati mártotta be a gróf zsebkendőjét s megtörülgette a fiu homlokát.

Kelemen szemlátomást megerősödött az italtól s felelni próbált a gróf ismételt kérdéseire.

A konteszt oláh cigányok hurcolták el. Őt leütötték. S mutatta az irányt is, a melyben menekültek. De hogy jutni most a nyomukba? Pedig ha azonnal üldöznék őket, valószínűleg könnyen elérnék. Mig ha másnapra halasztják, a cigányok nagy előnyt nyernek s ki tudja, nem tesznek-e kárt a konteszben is.

Kelemen, hallgatva a gróf ez előadását, felemelkedett Kata asszony öléből s kutyáját szólította. Pajtás oda ugrott s Kelemen egy ruha darabot tartott elejbe: a grófkisasszony ruhájának volt a rongya. S a mint a kutya a rongyot megszagolta, Kelemen fél térden állva felemelte kezét. »Aló Pajtás, aló, keresd!« mondá és intett a kutyának.

Pajtás nyöszörögve ugrott ki az embercsoportból, szaglászva futkosott ide s oda s felcsaholva, mint mikor a kopó nyomra akad, neki állott egy iránynak s nézett vissza az emberekre.

E pillanatban érkezett a hajdu három paripával, puskával, vasvillákkal.

- Rajta, mond a gróf, a kutya megtalálta nyomukat, el fog rajta csapázni. E fiut vigyétek be a kastélyba, ott fektessétek le, hivjatok hozzá rögtön orvost, az anyja pedig maradjon mellette.

- Csókolom a kezét, méltóságos uram, szól közbe Kati.

- A többiek jöjjenek utánam, a kinek ló jut, lovon, a kinek nem jut, gyalog! Aló Pajtás, aló, keresd!

S ezzel lóra ült, vállára vetette a puskát s a kutya nyomában indult.

- Aló Pajtás, aló, keresd! kiáltá Kelemen a távozók után s ájulva esett vissza Kata asszony ölébe.

A kutról ismét hoztak vizet, fellocsolták, azután egy pár vasvillából s egy közeli magányos fa ágaiból saroglyát hevenyésztek, ráfektették a fiut s elindultak lassan ballagva a falu felé, mig a cigányok üldözésére indult csapat lovainak dobogása, a gróf egy-egy vezénylő szava és a kutya ideges ugatása mind messzebb-messzebb távozott s a lámpások bolygó világát elnyelte a nyári éjszaka.

VI. Lotti kisasszony esete.

A kastélyban természetesen mindenki talpon volt ez éjjel, de legkülönösebben Mari kisasszony, a nevelőnő, a ki minduntalan kiszaladt a kastély elé megnézni, nem hoznak-e legalább hirt az eltűnt Lotti konteszről. Ő volt hát, a ki az első visszatérőket fogadta s az ájuláshoz volt közel (nem tudom ez este már hányadszor) mikor látta, hogy valakit saroglyán hoznak. Azt hitte természetesen, hogy a kontesz.

- Hála Isten, hogy nem ő, mondá, mikor megtudta, hogy Kelemen fekszik félholtan a gyalogágyon. Tudtam, hogy ez a mihaszna parasztkölyök csinálta a bajt. De legalább elvette jutalmát.

- Ne káromolja a kisasszony az Istent és hagyjon békét ennek a szegény gyereknek! csattant fel sértett szívével Kata asszony. Ki tudja, hogy-mint történt a dolog. Az egy igazság az, hogy a kisasszony nem tudta megőrizni a konteszt; ennek a fiunak meg még a kutyája is több hasznot tud, mert az vitt bennünket ehez a szerencsétlenül járt gyerekhez és annak a nyomán üldözik a cigányokat is, a kik elhurcolták a konteszkisasszonyt.

- Elhurcolták a cigányok! sivalkodott Mari kisasszony. Oh istenség, mily borzalmas eset. S ezzel a faképnél hagyva a jövevényeket, visszafordult a kastélyba, egyre azt kiabálva: Elhurcolták a cigányok!

Szerencsére a zajra ott termett szobalány és inas és ezek teljesítették a gróf rendeleteit. Kelemennek jó puha ágyat vetettek, hoztak neki finom bort, főztek teát, levest és elküldtek a doktorért. Kata asszony pedig oda ült betege ágya mellé s onnan nem is tágitott. Leste a lélekzetét és vigyázott minden mozdulatára. Innia adott és ha azt hitte, melege van, legyezgette, a fejét pedig hidegvizes ruhával borogatta.

Kelemen, mintha nem is tudná, mi történik körülötte, kábultan feküdt az ágyban. Így találta az orvos is, a ki mintegy két óra mulva, immár éjfélután későn megjelent, megvizsgálta a fiut s azt találta, hogy csunya fejében kívül, mely tompa eszközzel ejtetett s beszakasztotta a koponyáját, egyéb baja nincsen. Az orvos jeget hozatott a jégveremből, s jeges ruhával borogattatta a sebet.

Már hajnal felé járt az idő, midőn új zaj verte fel a kastélyt. Mari kisasszony megint kiszaladt s most valóságosan elalélt, mert csakugyan az üldözők csapatja tért vissza, élén a gróffal, a ki lóháton, ölében, levetett kabátjába burkolva hozta Lotti kisasszonyt. A kontesz kifáradtan elaludt volt a gróf karja közt, egyéb baja nem volt, csak hogy semmi ruha sem volt rajta s két kis fülegombja volt véres. Átvette őt is a cselédség s ágyacskájába dugta. A gróf még Kelemenről tudakolózott, s aztán ő is a kastélyba ment.

Másnap reggel Mari kisasszonyt kérette magához. A nevelőkisasszony reszketett mint a nyárfalevél, a mikor a sötét tekintetű gróf előtt megállott.

- Mikép történhetett az a tegnapi eset, kisasszony? kérdi a gróf a megrettent leánytól.

- Nem tudom, gróf úr, meg nem foghatom. Nem hagytam a konteszt magára. Jártunk-keltünk a parkban, ültünk is. Mire észrevettem, hogy nincs körülöttem, már nem is találtam többé.

- Én megtiltottam kegyednek, hogy Lottit azzal a parasztfiúval foglalatoskodni engedje.

- Nem foglalatoskodott, gróf úr, felelé Mari kisasszony. Ama bizonyos eset óta nem látták egymást.

- Egész tegnapig, úgy látszik, egészíté ki Somberky gróf a kisasszony beszédét.
- Ugy van, tegnapig; de esküszöm, gróf ur, hogy nem vagyok képes kitalálni, miként jöhettek össze.
- Talán megtudjuk Lottitól; kérem, legyen szives idehozni.

Mari kisasszony boldog volt, hogy mehetett. Nem volt rossz leány, de jobb se volt annál a sok felületes teremtésnél, kikre oly könnyen van bizva a gyermekek testi és lelki üdve, a kik elméláznak, könyvet olvasnak s többet vannak magokkal elfoglalva, mint növendékeikkel. Azért semmi sem kívánatosabb, mint az, hogy úgy a szülék, mint a gyermekek nagyon megbecsüljék az igazán jó nevelőket. Ezek mindnyájunknak a legönzettelenebb jótévői. Kevés jutalomért és gyakran kevés háláért ezek teszik nekünk a legterhesebb és a legbecesebb szolgálatot.

Félénken jött be a gróf szobájába Mari kisasszony oldalán a kis Lotti. A kalandját, úgy látszik, már teljesen kiheverte; friss és piros volt a jó álomtól, a melyet élvezett. Félénksége attól eredt, hogy Mari kisasszony nem mulasztotta el neki megmondani, hogy most vigyázzon magára, mert úgy szólván törvény elé megy. Mind a ketten megkönnyebbülve lélegzettek fel, hogy a grófot nem találták a szobájában.

Somberky addig is, míg a kisasszony Lottiért ment, átnézett Kelemenhez, hogy mily állapotban van, nem lehetne-e tőle valamit megtudni. Kelemen azonban alig látszott élni. Homloksebe csunya kék volt, s erősen meg volt duzzadva. Szomoruan ült ágya mellett Kata asszony.

- Se szól, se beszél ez, kérem alázatosan, mondá a szegény asszony, Isten tudja, lesz-e még belőle valaha a régi.

- Az orvos mit mondott? kérdi a gróf.

- Jaj, csókolom a kezét, sopánkodék Kata, az is csak olyan. Nem engedi, hogy egyebet tegyek a fejére jeges rongynál, pedig én még az anyámtól tudok olyan frastromot, hogy az mindenre jó.

- Szót kell fogadni az orvosnak, mond a gróf. Nem tudja, jó asszony, folytatá, hogy mint került a két gyermek össze?

- Az eszem is megáll ettől a dologtól, méltóságos uram. De tudom, hogy a Kelemen nem hibás, mert én annak a lelkére kötöttem, hogy a konteszkisasszonyhoz többet el ne merjen menni. És kérem alázatosan, egy szó nem sok, de ez a gyerek - Isten áldja meg a tanító mestereit - egy szónyi nem igazat soha se mondott, nem hogy még olyat tett volna, a mitől el volt tiltva.

- Jól van, mond a gróf. Csak vigyázzon rá jól, s remélem, egy-két nap alatt jobban lesz. És ezzel visszament szobájába, a hol már ott találta a kis Lottit.

A kis Lotti a gróf szólítására oldalogva és görbe szájjal közeledett. - Ne félj, így biztatta a gróf. Nem kell félned. Én már nem haragszom, de tudni akarok mindent.

- Mondd csak, kis lányom, így folytatta, megfogva Lotti kezét; mond csak, emlékszel-e arra, a mi tegnap volt?

- Emlékszem, suttogá a kis lány.

- És el tudnád-e nekem szépen mondani?

- El tudnám, talán, el tudnám.

- Hát halljuk, hogy mint volt?

- Hát úgy volt, hogy nekem nem volt szabad többet a Kelemennel játszani. Aztán mikor Mari kisasszony a kertészszel beszélgetett, mert a kertész rózsát szemzett és azt mutogatta Mari kisasszonynak, akkor én fölálltam a kőre és azt gondoltam, legalább meglátom Kelement.

- És megláttad?

- Nem. Azóta soha sem láttam. Hanem láttam egy asszonyt. Az azt mondta, hogy jaj be szép ruhám van, meg szép fülbevalóm. Meg hogy én mit nézek. Én azt mondtam, hogy én nem bánom a fülbevalómat, de a Kelemen nézem. És aztán még beszélgetett és azt mondta, hogy ő látta Kelement és Kelemen kérdezett engem és hogy nagy bajban van, abból csak én tudnám kiszabadítani. Aztán én mindjárt gondoltam, hogy megint behajtották a libáit és azt mondtam annak az asszonynak, hogy csak küldje Kelement ide, majd én segítek rajta. De ő azt mondta, hogy őt a Kelemen küldte ide, hogy engemet vezessen hozzá, különben nagy szerencsétlenség éri. Én aztán láttam, hogy a Mari kisasszony még mindig a kertészszel beszél és tudtam, ha szólok neki, akkor nem ereszt és én nem segíthetek a Kelemenen. Meg még az az asszony azt is mondta, hogy mindjárt visszajövünk és én akkor kimásztam és elmentünk.

- Hát azután? biztatta a gróf a kis lányt, nagy izgatottsággal hallgatván elbeszélését. Hová mentetek?

- Messze, sokáig, arra kifelé! mond Lotti. De mikor láttam, hogy nem látom Kelement, az asszony csak azt mondta, hogy mindjárt ott leszünk. De én már félni kezdtem és sirtam, és akkor egyszerre az ut mellett a gödörben azt kiáltja valaki: kontesz! Oda nézek, a Kelemen volt. Oda akarok szaladni, de az asszony nem ereszti el a kezemet, hanem nagyon gorombán kezd kiabálni és aztán szaladtunk. Én mindig azt kiáltoztam: Kelemen, segíts. És Kelemen meg a Pajtás szaladtak utánunk, és Kelemen megfogta a másik kezemet, a Pajtás meg ugatott és az asszony meg pörölt, ütötte Kelement; de Kelemen ő bele kapaszkodott és így nagy sirással és lármával mentünk odább, mert az az asszony mindig csak huzott. Aztán már este is lett és mikor az utról kiértünk, ott volt egy kut és az az asszony azt mondta: beledoblak oda a kutba mindkettőtöket. És én már nagyon sikoltoztam, és a Pajtás nagyon ugatott, a Kelemen megfogta a ruhámat és a ruhám elszakadt, aztán egy csunya szakállas, borzas ember kiugrott az árokból, nagy bot volt a kezében és igen lármázott, és a nagy bottal megütötte a Kelement, a Kelemen elesett, engem meg az a csunya ember az ölébe vett és elvittek.

A grófnak a verejték gyöngyözött homlokán. Mari kisasszony halálsápadtan hallgatta az elbeszélést, s meg kellett támaszkodnia, hogy le ne essék a lábáról.

- Hát azután, gyermekem? kérdi a gróf.

- Azután soká szaladtak velem s az erdőszélhez értünk, a hol tűz volt és sok csunya borzas ember meg asszony. Ugy beszéltek, hogy nem lehetett megérteni, de a tüzet hamar eloltották. Kocsijok is volt kettő, azt befogták, a gyermekeket felrakták s engem is és elmentünk. Aztán soká mentünk az erdőben. Mikor az erdőből kiértünk, megálltak és tanakodtak. Akkor engemet kivettek a kocsiból, leszedték a ruhámat és kitepték a fülbevalómat. Aztán ellöktek, én elestem, örültem, hogy otthagytak, de félttem is magam az erdőben, aztán sirtam, aztán nem tudom, mi volt, s egyszer csak hallottam, hogy ugat a Pajtás és azt gondoltam, hogy a Kelemen jön értem és nagyon megörültem, mert már igen fáztam és akkor lódobogást hallottam, és akkor...

- Akkor érkeztünk mi, a Kelemen kutyája volt az utmutatónk, az mentett meg tégedet is, az mentette meg Kelement is, mond a gróf, kiegészítve az elbeszélést. Jer most, megmutatom neked a Kelement!

- A Kelement! Itt van? kiáltá a leány. Oh papa, milyen jó fiu az a Kelemen!

És elmentek hárman: a gróf, Mari kisasszony és Lotti, Kelemen betegágyához. Lábujjhegyen léptek be, a gróf fölemelte egy székre a kis lányt és suttogva mondá:

- Ott van, nézd!

- Oh istenem, be nagyon halavány! mondá a kis leány, és könnyei kicsordultak.

- Most kérem, Mari kisasszony, vigye el Lottit.

- Jó Isten, gyógyítsd meg szegény Kelement, mond a kis leány s nevelő kisasszonyával eltávozott.

VII. Egy régi levél.

A gróf még ott maradt a beteg ágyánál és hosszasan nézte Kelement. El volt telve e gyermek cselekedetével a lelke. Az együgyü parasztasszony hivalkodása a fiu igazmondó természetével, a kis lány ragaszkodása hozzá, a mi vonzó és kedves tulajdonságokra mutat; és a hősie védelem, melyben magát ama ragadozó cigánynép ellen kockáztatta s melynek mostan sulyos sebesültje: mindez ellenállhatatlan erővel ostromolta zárkózott szívének Kelemen javára. Elszorult a gondolatra, hogy e kedves és tehetséges fiu áldozatává is lehet e kalandjának. Majd az jutott eszébe, hogy mily ellentétben van mindez e gyermek paraszti sorsával. Lehet-e az, hogy ily tulajdonságok fejlődjenek valakiben oly környezetben s oly foglalkozás mellett, minőben Kelemen töltötte eddigi életét. Ez figyelmét a szegény asszonyra terelte, a ki a fiu betegágyát virrasztotta. Intett s mindketten a szomszéd szobába léptek, a hol suttogó hangon a következő párbeszéd folyt le közöttük.

- Azt mondják, kezdé a gróf, hogy Kelemen nem a kelmed fia?
- Nem az, kérem alásan, de már jobban nem szeretném, ha az volna is, sem ő is jobban már meg nem becsülhetne, ha tulajdon édesanyja volnék is.
- Valami atyjafia talán?
- Nem az; semmiféle nemzetségem sem nekem.
- Nem is a faluba való?
- Nem, csókolom a kezét.
- Hát kik a szülei és hova valók?
- Azt már a jó Istenen kívül senki sem tudja, még maga a gyerek sem.
- Hát miképpen került kelmedhez?
- Ugy volt az, kérem alásan, hogy cigányokkal kódorgott. Lopták-e, találták-e, azt nem mondta világosan, mert jobb szereti azt mondani, hogy nem tudja se ezt, se azt. De megunta náluk, mert csunya tolvaj, gyilkos nép az, és hogy rá ne kapassák őtet is, hát megszökött tőlük. Aztán elkelebolált, de hogy Somberekbe ért, úgy el volt csigázva, hogy már csak ide-oda szédelt. Így vetődött be hozzám, nem régebben, csak az idén tavasszal. Azóta van itt.
- A biró nem vonta kérdőre mint csavargó gyermeket?
- Dehogyan nem. Fakgatta az eleget, de nem tudott belőle kivenni semmit. Nevét se tudja mást, mint Kelement. Szerették volna elküldeni hazájába, de arról se tudott sokat. Ide-oda hercehurcáltak, de csak nem boldogultak vele. Én meg azalatt megszerettem a szelid, jámbor természetét s megmondtam a birónak, hogy ha a törvény útját nem állja, én szívesen elvállalom a gyermeket, a mig élek. A biró meg örült, hogy elvethette a gondját, aztán így maradtunk.
- És kelmednek se mondott többet?
- Nem az nekem. Meg nem is igen firtattam biz én. Minek? Most már így is úgy is az enyim.
- És nincsen semmi holmija se?
- De bizony van. Volt egy kis rossz gunyája, a mit a cigányok meghagytak rajta, meg valami avétt kendőbe holmija takargatva: az otthon van.
- Menjen el, jó asszony és hozza el nekem ezt a holmit.

- Jaj, csókolom a kezit, piszkos, ócska jószág az, nem ilyen finom uri kezekbe való.

- De csak hozza el. Én addig itt maradok a fiunál.

Bizony jó lesz, gondolta magában Kata asszony, legalább körülnézek a házam tájékán is, és elsietett.

A gróf nem izgatottság nélkül várta az asszony visszajövetelét. Ez azonban nem történt meg nagyon gyorsan, legalább a grófnak úgy tetszett. Kétszer-háromszor is az ablakhoz lépett megnézni, jön-e már Kata. Végre jött. Új kendő volt a fején, ünneplő szoknya rajta, a kezében egy kis csomag.

- Nem kérdezett a lelkem, a mig oda voltam? E szókkal lépett be. Csak egy kis tisztességes ruhát váltottam, folytatá: mondok, ha már itt vagyok a kastélyban, én miattam se szégyenkez-zék senki se.

- Elhozta a csomagot?

- Itt van, méltóságos uram. De mondom, nem arra való, hogy uri kezek fogdossák. És ezzel átadta a csomagot, melyet a gróf átvett s eltávozott.

Szobájába érve, rögtön hozzálátott a kibontásához. Dohos iszapszag áradt ki a csomagból, a mint a foszlányos kendőt, melybe be volt csavargatva, le kezdte róla fejteni. A kendőben egy erős bőrtárca volt, szinehagyott, szinte foszladozó bőrtárca.

Óvatosan nyitotta ki a gróf. Mindenféle papiros volt benne, egymáshoz ragadva, sárga, foltos, piszkos darabkák. Alig lehetett megismerni, mi volt egyik-másik. A mi be volt belőle írva, az írás fel volt ázva, elmosódva, egymásba folyva, teljesen olvashatatlan.

Volt e papirok közt egy levél is, még pedig boritékban. A rája irt cím olvashatatlan, a posta-bélyeg leázva, barnássárga volt már a boriték színe. A gróf óvatosan veszi ki belőle a levelet és széthajtja. Ez itt-ott jobb karban van. Tele van írva, de a lapok egymáshoz ragadva, megszáradt iszap van benne, a sarok elmosódva, de itt-ott egy szó olvasható.

A gróf szorgosan kutatja át az olvasható szókat, de értelemmé nem képes összefüzni. Addig nézi az összefolyt sorokat, mig végre szeme kifárad és gondolatai visszatérnek a fiura. Le kell arról mondani, hogy eredetéről valamit megtudjon. E tárca nyilván víz alatt volt sokáig, ott ment tönkre a tartalma. Mily különös szeszélye a sorsnak, a mely így intézkedik egy emberi lélekről. E fiut kilöki a világba, irományokat is ad vele, de irományai értéktelenek, mert olvashatatlanok. A fiut egy nyomorult özvegyasszony felfogadja, s ez e fiura nézve még jó-tétemény volt. Közbe jön a kaland Lottival, és a fiu most itt fekszik a grófi kastélyban. A gróf a gyermek magaviselete által erkölcsileg kötelezve van arra, hogy beleavatkozzék a sorsába. Ime, mily utakon formálja a gondviselés az ember sorsát!

Ily gondolatok közt fogja a gróf a levelet, hogy többi tartalmával együtt visszategye a tárcába. Ekkor egy szón megakad a szeme. „-berki:” ezt olvassa egy sor elején. Igen, igen, ez *berki*, kis *b* betűvel írva. És ime az előző sor végén, ott áll a szó másik része: *Som-*! *Somberky*, ez az ő neve, ebben a levélben!

Somberky gróf kimondhatatlan izgalommal ugrik fel asztala mellől. Szive oly hevesen dobog, hogy szinte hallani lehet. Egy borzasztó gondolat lepi meg s egy rémes eset emléke cikázik át agyvelején.

- Istenem, Istenem, ne kísérts, így kiált fel s szemei lángolnak, sápadt arca égni kezd. Ne kísérts, Istenem, mert kétszer nem tudom elviselni verésedet.

És mohón vizsgálja ismét a levelet. Ugy rémlik neki, hogy most már többet ért belőle, ámbar most is csak összefüggéstelen szavakat olvas. Végre felhagy e kínos betűzéssel, gondosan beteszi a levelet borítékába és a tárcába, melyet asztala fiókjába csuk, azután gyors léptekkel indul ismét a beteg fiu szobája felé.

Most is halaványan fekszik ott Kelemen, nyájas arca eltorzulva homloksebe által, melyre Kata asszony éppen most teszi a borogatást.

A mint a fehér kendő eltakarja a sebet, a fiu felnyitja szemét s az ott álló grófra néz bágyadt szép fekete szemével. És a gróf szeme örült vágygyal tapad a fiu arcára. Ott is olvasható vonásokat keres, onnan is szeretne valamit kibetűzni és neki most úgy tetszik, ez arcon is vannak összefüggéstelen szók s ott is egy nevet olvas, ezt a nevet: Somberky.

A fiu ismét lehunyja szemét s ezzel a varázs meg van törve, a gróf lecsuklik az ágy mellé. Sir-e, gondolkozik-e, alig lehet megmondani. Kata asszony félve néz reá s nem meri megszólítani.

E pillanatban az ajtó megnyílik s az orvos lép be rajta.

A gróf fölriad s elejbe siet.

- Mit szól a kis beteghez, doktor ur?

- Azt hiszem, nincsen komolyabb baja. Az ütés erős volt, a seb nagy, sok vért vesztett! de komoly baj nincsen. A sebet begyógyítjuk, a vért pótolni fogjuk, de a dolog lassan megy, a gyermek igen ki van merülve, nem egyhamar fog libát őrizni.

- Doktor ur, mond a gróf, bánjék vele úgy, gondjaival vegye úgy körül, mintha az én gyermekem volna. Ön nem tudja, tette hozzá, látva a doktor arcának meglepett kifejezését, mily bátor, nemes, mily előkelő lélek lakik e kis libapásztorban.

VIII. A gróf.

Ha Somberky Ákos grófot a levél, melyet talált, mód nélkül felizgatta, nem lehet csodálnunk, mert volt a gróf multjában egy nagyon szomorú eset, a mely e levél láttára benne egész gyötrő erejével megújult.

A gróf nem volt még öreg ember, de igen egyenes és mély érzésű szíve a megpróbáltatás folytán annyit fájt, hogy a szép ember előkelő alakja megtört, haja megszürcült idő nap előtt, arca elvesztette fiatal frissességét, lelke elborult. Csak a szemében maradt meg a régi tűz.

Mintegy harminc éves ember lehetett, mikor mint fiatal férj teljes erővel és kecsegtető reményekkel állt szemben az élettel. Akkor született egy kis fia: öröme, boldogsága neki, örököse vagyonának és nyilván atyja előkelő jellemének és fiatal anyja vonzó bájainak. Képzelték, mily gonddal vették körül a gyermeket. Mégis, hogy hogy nem történt, ez a grófi gyerek alig egy pár hetes korában egy éjjel, mikor a gróf nem volt otthon, eltűnt a kastélyból, és semmi keresés nem vitte a boldogtalan apát a gyermek nyomába. Hasztalan volt minden: befolyás, vagyon, képzelhetetlen fáradság. A gyermeket mintha csak a föld nyelte volna el. Talán nem lett volna a dolog lehetséges, ha a fiatal grófné súlyos beteg nem lett volna. De ő maga is mások gondjára volt szorulva, neki mindjárt, a mikor feltűnt a szerencsétlenség, meg sem mondhatták. A gróf maga is egy akkor ott járt fővárosi orvost kísért el a közeli városba. Mikor hazajött, s megtudta az esetet, képzelhetetlen erővel érezte a csapást, de már nem volt képes elhárítani. Neje akkor tudta meg, a mikor kezdett jobban lenni, de őt is úgy megrendítette a szerencsétlenség, hogy visszaesett betegségébe és rövid idő múlva áldozata lett.

Ezóta a gróf komor, magába vonult ember lett. Éveket eresztett el maga felett a nélkül, hogy bármivel s bárkivel törődött volna. Remeteéletet élt, még rokonságával sem törődött. Ezek, különösen egy ifjabb testvére, a ki könnyelmű életet folytatott és sok keserűséget hozott a családra, vagyonát eltékozolta, s egy szerencsétlen házasságban élt, csak évek múlva tudták a grófot megközelíteni. Somberky Ákos valamely segítséget rendelt a számukra s utóbb, történetünk kezdete előtt pár évvel magához vette kis leányukat, Lottit, mint a Somberky-vagyon egyetlen örökösét. Elzárkózott életmódjával azonban nem hagyott fel, jó volt, szelid volt, de még a kis leány társaságát is kerülte. Ideje legnagyobb részét könyvtárában és a park egy sötét fásorában töltötte. A vidéken nem is igen nevezték másnak, mint a somberki remetének.

Ilyen körülmények közt történtek az események, a melyeket eddig elbeszélünk. Somberky grófot egész valójából kiragadta a kis Lotti eltűnése, melyben ismétlését látta saját gyermeke sorsának. Azért és jó szíve által is hajtva, indult el maga az eltűnt leány után. De kimondhatatlan lett az izgalma, midőn ez események folytán hirtelen fordulással szemben látta magát egy lehetőséggel, a melyet immár régen kizártnak kellett tartania. Ha most is reá gondolt, a kezét szívére kellett szoritania, úgy dobogott az a szív édesen félelmes érzésektől. Mert hiszen a csodával lenne határos és a gondviselésnek lenne örületes játéka, ha ez a fiú, a ki most betegen fekszik az ő kastélyában, betegen a védelemtől, melylyel Lottiért kitette magát; ha e fiú ugyanaz volna, a ki kilenc-tíz évvel ezelőtt oly rejtelmes módon tűnt el e házból; a ki most épp oly rejtelmes utjain a gondviselésnek kerül oda vissza; ha e fiú az ő gyermeke volna.

Igaz, hogy ennek semmi bizonyítéka nem volt. Egy félig elrothadt levél néhány olvasható szava közt e név *Somberky*, és semmi egyéb. Hozzá a fiú nemes indulatai, férfias jelleme, lágy arcvonásai és szép fekete szeme. Mindez egy felgerjedt apai szeretetnek annyi táplálékot adott, hogy Somberky gróf lelke folyton e gondolat bilincseiben vergődött. Távoztatta magától és ismét örületes szenvedéllyel ölelte magához. Így hánykolódott álmatlan éjszakákon és

nyughatatlan napokon át és leste a pillanatot, a mikor Kelemen már annyira lesz, hogy beszélni lehessen vele.

A fiu azonban csak lassan kezdett épülni és éppen fődolog volt, hogy beszélgetéssel nem volt szabad őt fárasztani. Ha ágyából fel akart kelni, azonnal megszédült és visszahanyatlott. Ha több kérdést intéztek hozzá, kimerült. Végre is azonban kezdett megerősödni és a gróf engedelmet kapott az orvostól, hogy huzamosabban próbáljon vele beszélni. Ez, hogy huzamosabban beszélni, csak forma volt, melyet a gróf a doktorral szemben használt. Ő magában tudta, hogy oly dologról óhajtja Kelement kikérdezni, a mi esetleg nagyon fel is izgathatja a fiut. Ezt azonban a doktornak nem mondta, de el volt tökélve, hogy vigyázni fog.

A kérdéses levélcsomagot magához vette s a fiu ágyához ült.

- Hogy vagy, fiam, kérdezé nagy jószággal és melegséggel a hangjában.

- Jól, mond Kelemen, nagyon jól. Ha így fekszem, úgy tetszik, semmi bajom sincsen már.

- Emlékszel-e rá, hogy mint történt ez a dolog?

- Nagyon jól emlékszem, mond a fiu. S mióta itt fekszem, azóta sokszor megtörtént velem.

- Hogy-hogy sokszor? kérdi a gróf.

- Mindig láttam azt a cigányasszonyt, a hogy vitte a kis konteszt, aztán el akartam érní, de nem tudtam, aztán mikor már elértem volna, beleestem egy mély gödörbe. Aztán egy kis vártatva megint csak láttam, megint szaladtam utána s megint beleestem a gödörbe.

- Igen, mond a gróf, ezek lázas látományaid voltak.

- De most már soha sem látom, mondá a fiu.

- Jele, hogy már jobban vagy és nemsokára egészen meggyógyulsz. - Tudod, hogy miként történt az eset?

- Én a téglavetőben voltam a libákkal és láttam őket jönni. Elsőbben csodálkoztam, de aztán nagyon megijedtem, mert megismertem a cigányasszonyt.

- Megismerted?

- Meg. Azok közül való volt, a kikkel én is voltam. Igen csunya, rossz asszony.

- Hát cigányokkal is jártál, kérdi a gróf s reszkető kezével mintegy véletlenül a fiu paplanára tette a csomagot, de kezét nem vette le róla.

- Igen, jártam, mond a fiu, jobbával homlokát megsimitva; de régen és nem sokáig, mert nagyon gonosz emberek voltak. S ezzel fölemelt kezét letette, éppen a gróf kezére, onnan a csomagra. A gróf kissé felemelte a csomagot, úgy, hogy a fiu keze rajta volt és szeme rája esett.

Kelemen mintegy elámulva nézte a csomagot. A gróf lázas figyelemmel csüggött a gyermek arcán. Kelemen önkéntelenül mondá: Nini, hogy került ez ide?

- Kata asszony hozta el, mond a gróf halkán. Ismered?

- Hogy ne! Ez a halott ember tárcája.

- A halott ember tárcája?

- Igen, az, a halott ember tárcája.

- Tudod is, kérdi a gróf a remény és félelem érzésétől szorongatva, tudod is, hogy mi van benne?

- Azt nem tudom, felelé a fiu minden izgalom nélkül. Csak elvettem tőle és eltettem.

A gyermek rémes szavai, hozzá természetes nyugalma alig kimondható mértékben fokozták fel a gróf izalmát. Egy csomó kérdést kellett volna tennie, hogy kifejezze mind azt, a mit tudni szeretett volna, de alig tudta, mit kérdezzon először. Végre is a fiu iránti gond lépett gondolatában előtérbe s azt kérdezte tőle, nem fárasztja-e a beszéd?

- Talán nem, feleli a fiu. A méltóságos gróf olyan kegyes és jó hozzám. Bár tudnék valamit tenni vagy mondani, a mivel megmutathatnám, mennyire szeretnék a kedvében járni.

Somberky Ákos grófot nagy vágy fogta el, hogy ráboruljon erre a halavány képü beteg parasztfiura és megsókolja. Szeme elborult, megnedvesedett, ajkát erősen egymásra szoritotta s jobbával megsimitotta a gyermek arcát.

- Elsőben is azt fogod kedvemre tenni, szólt egy kis vártatva, ha szépen meggyógyulsz. Most nem fakgatlak tovább. Pihenj, aludjál egyet. Majd máskor tovább beszélgetünk erről a dologról, a mely engemet nagyon érdekel.

Ezzel fölkel s távozni készült. Kelemen megfogta a kezét s végzetlen jóssággal nézván a gróf arcába, ajkához tette a kezét és megsókolta.

A gróf eltávozott. Az igazat megvallva, nem is csupán a gyermek iránti kimélet hagyatta el vele a beszélgetést. Erős, szinte beteges vágygyal kivánt a fiu beszédeiből valamiről megbizonyosodni; de a nyugalom, a melylyel Kelemen a halott ember tárcájáról szólt, megdöbentette s azt a félelmet keltette föl benne, hogy hátha annak, a mit hallani óhajtott, éppen az ellenkezőjéről fog megbizonyosodni.

Sokáig járt fel s alá a szobájában, majd a kertbe ment sétálni, de gondolatai makacsul üldözték mindenütt s egy pillanatra sem tudott lelke megpihenni. Mindig csak a fiuhoz vágyódott, ott szeretett volna ülni az ágya mellett, kezét fogni, édes arcát simogatni, beszédeire hallgatni, gyönyörködni lelkének szép elfogulatlanságában és egyensúlyában.

Évek óta beleszoktatta már magát a gondolatba, hogy visszavonultan, örömtelenül, mogorva zárkózottságában tölti el idejét. Kedvetlenül tette azt is, hogy Lottit magához fogadta. Nem is igen törődött vele. Erre is inkább az birta rá, hogy rossz indulatu testvére hatása alul elvegye a kis leányt, a ki vagyont örökölni fogja, s maga neveltesse. Eleintén azt gondolta, némileg érdekelni fogja a lány fejlődése és gyarapodása. Erőszakolta magát, hogy törődjék vele, de a dolog nem szünetelt meg kellemetlennek lenni reá nézve s így a kis leány mind jobban-jobban a nevelőkre maradt s ő végleg elvonultságába temetkezett.

Most áll be ez a fordulat a különös események folytán. Mint mikor egy kis véletlenül támadt résen a ragyogó napnak egy vékony sugara hatol be egy sötét pince éjszakájába, ugy esett hirtelen egy váratlan, csalóka reménysugár az ő szívének éjjelibe, s benépesítette a vágyaknak, a rég eltemetett boldogság kívánczóságainak ingó-bingó képeivel.

Iszonyuan vergődött ama tehetetlenség tudatában, hogy sem esze, sem képességei, sem gazdagsága, sem tapasztalása, sem világi állása, sem semmi nem tehet semmit a javára. Minden csak attól függ, hogy mit fog neki beszélni ez a kis gyermek, a ki most jó vissza a halál torkából. Emlékszik-e ez a fiu mindenre, vagy csak azokra a dolgokra, melyek őt felvilágosíthatják? Nem csak egy különös véletlen csalfa káprázatosága-e mindaz, a mi vele történik? Nem álmot jár-e, a melyből néhány nap, néhány óra mulva kénytelen lesz felébredni, hogy csak annál sivárabb és szomorubb legyen további élete? Oh mert sokféle szerencsétlenség és bánat van az életben, de tudjátok meg, hogy semmiféle bánatnak oly éles körmei nincsenek, mint a melyet szerető atyák és anyák gyermekeikért szenvednek el.

Természetes ezek után, hogy Somberky gróf semmi iránt nem érdeklődött ugy, mint Kelemen iránt. A mi időt a gyermek állapota engedett, azt mind mellette töltötte, vele beszélgetve. S minthogy a fiu szemlátomást erősödött, lassan-lassan, ismételt beszélgetések által kivette be-

lőle mindazt, a mire a gyermek emlékezett, de fájdalom, nem tudta kivenni, a mire ő vágyott. Mi nem fogjuk e szakgatott beszélgetéseket ide írni, hanem egyfolytában mondjuk el mindazt szépen rendbe szedve, a mit a gróf ur Kelementől részenként hallott. Elmondjuk úgy, a hogy Somberky Ákos gróf nekünk elbeszélte, mikor már az egészet tudta, de elmondjuk lehetőleg Kelemen szavaival, melyeket a gróf is használt elbeszélésében, mintha nekünk is itt Kelemen mondaná el viszontagságos történetét.

IX. A kis házikóban.

Egy nagy folyóvíz mellett laktunk hárman, így beszélte körülbelül Kelemen a maga sorsát, a papa, Ágnes asszony, meg én egy házikóban. Falu nem volt közel, embereket nem igen láttunk. Sokszor hallottam emlegetni a várost, a mely nem is lehetett messze, mert oda gyakran bejártak hol a papa, hol Ágnes néni, és ha reggel elment valamelyik és azt mondta, a városba megy, akkor ebédre megint otthon is volt. Vagy ha délután ment, hazajött vacsorára.

Ágnes néni igen jó asszony volt. Sokszor emlegette, hogy ő nevelt fel, ő volt a dajkám. Oly gyöngéden bánt velem, mintha csak a gyermeke lettem volna. A papa szomoru, hallgatag ember volt. Ő tanított és sokat foglalkozott velem, de soha sem tett úgy, mint a ki szereti az embert. Nem cirógatott meg, nem ölelt meg, nem játszott velem, de mindenre tanított.

És városokról, országokról ámbár tanultunk, azt soha sem mondta meg, ha kérdeztem is, hogy hol lakunk, meg minek hívják a várost, a hova el szokott járni. Ha pedig emberek be is jöttek a házba, ámbár meg volt tiltva, hogy szóba álljak a jövőkkel-menőkkel, csak igen ritkán láttam olyan embert, a ki úgy beszélt volna, mint én, hogy meg is értettem volna.

Egyszer estefelé édes atyám ismét elment a városba s mi ketten maradtunk Ágnessel. Hamar lett este, mert az idő borus is volt és mi szokás szerint becsuktuk a ház ajtaját és a szobába mentünk. Itt volt a lefekvés ideje is, és én kezdtem levetkőzni, mikor az ajtón kopogtattak. Ágnes kiment, de meg volt ijedve, mert azt mondta, hogy a papa nem így szokott kopogtatni. Az asztal meg volt még terítve, mert atyámat vacsorával is vártuk. Egy palack fejr bor és egy palack vörös bor volt oda készítve, s egy ágyon, mely a szobában állt, frissen sült kenyér volt sorba rakva. Én a kopogásra újra felöltöttem kabátomat, a mint hallom, hogy künn Ágnes nénival férfiak perelnek. Azután egy recscsenést hallottam s Ágnes néni ijedten szaladt be a szobába, engem megragadott és vitt a másik szoba felé. Ekkor azonban az ajtón egy férfi lépett be s kifelé szólt a másiknak, hogy vigyázzon az ajtóra.

Az, a ki bejött, erős, magas ember volt, arcát nagy szakáll borította s gorombán beszélt.

Nem annyira a beszédökből, mint inkább Ágnes rémületéből értettem meg, hogy valami nagy baj készül reánk. Szegény Ágnes sápadtan, reszketve fogott engemet és perelt a jövevényekkel.

Lassan megértettem, hogy én rólam van a szó s hogy értem jöttek. Az, a ki a szobában volt, beszélította a másikat. »Elláttuk ugyan magunkat mindenféleképpel, így szólt, de az ember soha se tudja ilyen uton, hogy mi éri, szedd össze ezt a kenyeret s bort s vidd a csónakba.« Ezt mondta az, a ki a szobában volt s a másik csakugyan felnyalábolt egy pár kenyeret, felkapta a boros palackokat és eltünt.

- De én nem megyek el! kiáltottam én.

- Hohó, fiacskám, szólt a goromba ember. Arról majd teszünk és nem sokat fogunk kérdegetni.

- A mig én élek, el nem vizitek, kiáltozá Ágnes asszony és szorosán átölelt.

- Hát akkor meghalsz és elviszszük úgy, mond az idegen és felénk közeledett s rátette kezét Ágnesre.

Ágnes asszony rémülten kiáltozott.

- Csendesen, vén bolond, mert megfojtalak, rivalt rá oly borzasztó tekintettel és oly irtóztató hangon az idegen ember, hogy bennem szinte megfagyott a vér. Aztán megrázta az öreg asszonyt, de ez nem eresztett el engemet, és én is csak annál erősebben kapaszkodtam belé.

Ekkor jött be megint a másik.

- Fogd ezt a porontyot és dobd a csónakba, mondá neki a mi sanyargatónk, s a mint az a másik hozzánk lépett, borzasztó küzdelem kezdődött.

- Ágnes néni, ne hagyjon, sivalkodtam én.

De Ágnes csak azt kiabálta: Kelemen fiam, Kelemen! Egyszerre csak lehulltak rólam a karjai s engemet magához rántott az egyik zsvány, mert azt hiszem, csak zsványok lehetek, és hurcolt kifelé. Még annyit hallottam, a mint a másik azt mondta: Most pedig gyorsan, hol vannak a gazdád irományai. Nem érünk rá sokat tereferélni.

Engemet hurcolt ki a másik, ki a szabadba, onnan a folyó partjára s belökött a csónakba.

- Meg ne moccanj itt, mondá gorombán, mert a vízbe doblak.

Én nem is moccantam. Ugy rémlett, hogy mozdulni sem tudok. A zsvány ott állt a parton és figyelni látszott arra, a mi a házban történik. Ott pedig nagy csattogás és csörömpölés volt. Ugy látszik, Ágnes néni vonakodott kiadni az irományokat, a mi alatt bizonyosan pénzt értettek, mert hallottam sokszor, hogy a rossz emberek rendszerint pénzért törnek békés emberek házára.

Egyszerre csak nagy csörömpöléssel török ki az ablak. Azt hiszem, szegény Ágnes néni azt remélte, hogy ha nem enged mindjárt, időközben megérkezik a papa vagy máshonnan jön segítsége. Az is, a ki a parton állt, türelmetlenkedni látszott. Odalépett a csónakhoz s fölém hajolt, s a mint látta, hogy úgy fekszem ott, a hova lökött, mintha mozdulni sem tudnék, csöndes, de gyors lépésekkel a házhoz közeledett, még egyszer visszanézett s aztán eltűnt a házban.

Engem ekkor egy vakmerő gondolat szállt meg. Elszököm, gondolám magamban s hirtelen felugrottam s a csónak orrához közeledtem, a hol egy leszurt cövekhez volt erősítve.

A cövek a partba volt szurva s a kötél ráakasztva.

De ha megszőköm, nem mehetek messze s bár éjjel van, megtalálhatnak könnyen. A házban csendesség is lett, gondoltam, hogy dolgukat elvégezték s rögtön jönnek utánam. Ekkor megfogtam a kötelet, kivettem a cövekből s a csónak meglóbálódott és a sik vízre ment. A víz elkapta, megforgatta s a csónak uszni kezdett víz mentén.

Ekkor láttam a két alakot kijönni a házból. Gyorsan szaladtak le a partra s szörnyü átkozódásba kezdtek, hogy a csónakot nem látták.

- Ott uszik, elszabadult! kiáltá az egyik.

- Lőjj utána, szólt a másik.

Én Isten kezébe ajánltam magamat s leborultam a csónak fenekére.

Hallottam még őket igen csunyán veszekedni, úgy is tetszett, mintha a part mentén velem jönnének, egyszer-egyszer, mintha oda is kiáltottak volna; de én nem keltem fel, szívem félelmesen dobogott, ajkammal csöndesen Istent hívtam s a víz szeliden vitte a csónakomat.

X. Pajtás.

Az őszi éj reáteritette fátylát a Dunára, melynek habjai szeliden, susogva vitték hátukon a csónakot. Kelemen a riadalmak kimerítették, a fáradság s álmatlanság elnyomta. Ugy elaludt a csónak fenekén, mintha ágyában lett volna s mire felébredt, ismeretlen tájakon utazott s a nappali világosság kezdte elüzni az éjt. A partok laposak és néptelenek voltak, a víz nagyon széles. A csónakban körülnézett s azt látta, hogy az mindenfélével nagyon jól van fölszerelve. Itt egy nagy tarisznya, ott egy teli zsák, egy pár kenyér, egy pár palack és egy balta voltak a csónakon, hozzá egy bunda is, melylyel most reggeli hüssel jól esett takarózni. Két otromba evező is volt a csónakon, de ő azokat alig tudta mozdítani. Éhséget is érzett s elsőbben is kenyeret akart vágni; de ehhez kis tollkése nem lévén elégséges, ösztönszerűleg a tarisznyára fordult a figyelme. Belenézett és majdnem jó kedve lett, a mikor sajtot és fehér cipót, hideg sertéshúst, egy poharat és palackot talált benne. Evett egy falatot s a palackból töltött: erős pálinkaféle volt benne. Csak éppen hogy a nyelvére vette, inni nem tudott belőle. De ez a kevés is igen jót tett neki. Kedves benső melegség járta át s az élet kedve és vágya hatalmasan ébredt fel benne.

Miként jut partra és hová: ez a gondolat foglalta el először is. Azután meg, hogy onnan miképpen kérdezősködik haza. Jó esze ez utóbbira nézve adott is neki tanácsot, de a dologban mégis kételkedett. Azt gondolta, ha kiütődnek a parthoz, akkor part mentén fölfele menne, s így oda kellene jutnia kis házikójukhoz. Csak arról nem volt most sejtelve, hogy mennyire jöhetett el már onnan és meglehetne-e ily nagy utat neki tennie?

A mint így tünődik, messze a partról hallózást hallott. A part ott hosszant magas volt s a magas parton úgy látszott neki, hogy pásztorgyerekek integetnek és kiabálnak feléje. Hogy mit akarnak, arról sejtelve sem volt. De a gyermekek egyre integettek és kiabáltak: hahó, hahó!

Kelemen pedig csak bámult rájuk, azon tünődve, hogy ezek mit gondolnak vajjon a magányosan, látszólag gazdátlanul uszó csónakról; és a mint feléjük bámul, úgy rémlik neki, hogy a víz sodra valami mozgó tárgyat hajt feléje.

Nézi, nézi... az ám, gondolja, az valami állat, de nem vízi állat, sőt ellenkezőleg, mintha nagyon is nagy baj volna neki, hogy a vízben van. Csakugyan, egy kis kutya, a mely fogyó erejének végső maradványaival küzködik dicstelen sorsa ellen. És a víz éppen a csónak irányában viszi. A pásztorok bizonyosan ezért integettek. Ha így marad, mindjárt összeérnek, a csónak meg a kutya. Kelemen kihajol, hogy készen legyen. Ha megmentheti, legalább ketten lesznek. A szegény kis állat alig tudja már magát a vizen tartani. Kétségbeesetten, de mind bágyadtabban kapál két első lábával. Már egészen közel van, szeme rá esik a csónakból kihajolt fiura. A halálos küzdelem félelme és a remény, melyet egy emberi lény közelsége kelt, néznek ki szeméből Kelemenre, egy végső erőfeszítés, egy vinnyogó hang, mely a vízbe fullad s a kutya elmerül abban a pillanatban, a mikor már-már érintette a fiu keze. Kelemen oly hirtelen kapott utána, hogy majdnem kiesett a csónakból, és szinte sirva fakadt, hogy a dolog nem sikerült.

E pillanatban ismét az a szortyogó hang üti meg a fülét s ime a kutya a csónak elejéhez csapódott evezőlapát mellett evickél. Kelemen hirtelen odaszökik, megfogja a veszendőt. - Megvagy, kiáltja diadallal s beemeli a csónakba. Mint egy elázott rongydarabról, úgy csurgott le a víz a kutyáról. Kelemen lesimitotta megcsapzott irháját s a csónakba tette az állatot. A kutya nyöszörgött s reszketett, de hálásan nézte erőtlen szemével a fiut, ki most egy kis pálinkát öntött a tenyerébe s bedörzsölte vele a kutya orrát. Azután ráteritette a bunda egy szárnyát, gondolván legjobb lesz neki, ha fel tud melegedni. És ezzel a fiu ismét a maga sorsával kez-

dett foglalkozni. Az a félelem szállta meg, hogy mi lesz vele, ha a zsványok üldözőbe veszik és a mi valószínű, el is érik. Mert azok ugyan evezni is fognak s tehát sokkal gyorsabban utaznak. Milyen balga volt, gondolta magában, az az ötlete, hogy partra jutván, megpróbál visszamenni parthosszat haza. Hiszen akkor is könnyen ellenségei kezébe juthat. Legjobb lenne, ha emberek közé kerülhetne, kiknek elmondhatná esetét s a kik pártul foghatnák. De semmiképp sem tudott a csónaknak parancsolni, az evezőkkel bánni se tudott, meg nem is birt velök. A víz meg mind szélesebb lett. Ugy tetszett neki, mintha a folyó több ágra szakadna, szinte egész tenger lett már. A partok alacsonyak, alig lát belőlük valamit. A víz lomhán hömpölyög s csónakja lassan uszik lefelé. Aggodalmasan nézett körül, nem lát-e hajót vagy csónakot. Félt is tőle, hogy lát, meg óhajtotta is, hogy lásson. Mert félt üldözőitől és óhajtott mentők kezébe jutni. De nem látott senkit. E közben megint kutyájára gondolt. Ha az Isten úgy akarja, küld valakit, a ki kiemeljen engemet is nyomoruságomból, a hogy engemet küldött, hogy kiemeltem a szegény veszendő állatot, gondolá magában s Istenbe vetett hite ismét felvidította lelkét. Felvetette a bundát a kutyáról.

- No pajtás, szólt, hogy érzed magadat? A kutya hálásan nézett rá összekuporodott helyzetéből s a mint Kelemen hozzá nyult, megnyalta a kezét és megcsóválta a farkát.

- Hohó, pajtás, hiszen már jól vagyunk! Hegyes fülü pásztorkutya volt, melynek faja, mint hallottam, a török hódoltságból maradt Magyarországon.

- Ha már így szólítottalak, maradjon a neved *Pajtás*, mond a fiu s ismét betakarta, minekutána megveregette s rajta hagyta a kezét is, mert az állat már kellemesen át volt melegedve.

Különös erőt és önérzetet ad az embernek a tudat, hogy valaki vagy valami reá van bizva, arról neki kell gondoskodni, reá vigyázni, megoltalmazni. Ez rövid perczek alatt jobban megérleli, mint más körülmények közt hosszú idő és egész csoportját az erényeknek hívja lelkében életre. Megszállja a felelősség nemes érzete Istennel szemben s a gyermeket is férfias erkölcsökkel ruházza fel, s ha mindjárt csak egy oktalan állat is a gyámoltja. A felsőbbtség érzelme megfontoltabbá, ítéletében érettebbé, érzésében lemondóbbá, cselekedeteiben buzgóbbá és kitartóbbá, valamint önzetlenebbé teszi. Kelemen is szinte érzett magában valami átalakulást, hogy egy, bár alárendelt lény, ime neki köszönte életét, okos szemével mint jótevőjére pillantott fel s tőle várja további sorsát, tőle, a ki pedig érzése szerint maga is a legnyomorultabb és legkétségbeesettebb helyzetben volt.

E gondolatok átjárták egész valóját s neki ugy tetszett, hogy semmitől sem kell félni, csak el ne hagyja magát. Isten ime örködött e szegény állat életén, hogy hagyná cserben őt, a ki imádkozni tud hozzá, és szeret is hozzá imádkozni.

Az égre tekintett most Kelemen, Istent hiva és Istennek ajálva sorsát s a mint édes imádságában elmerülve nézi az eget, egy erős lökést érez s ime csónakja megáll.

XI. Kikötés.

A lökés után, a mely Kelemen révedezéséből hirtelen fölkelte, a csónak villámsebességgel fordult egyet s hosszában neki ütődött valamely kemény tárgynak s annyira oldalt hajlott, hogy a víz is belélocscsant. Így aztán megállt, félfele egy ujjnyira a víztől. Ha még egy kis nyomást kap, menthetetlenül megtellik. Kelemen átlátta helyzete veszedelmes voltát, mielőtt tudta volna, mitől van. De csakhamar ezt is meglátta: földhöz jutott, de ez egy sziget sarka volt, mert jobbra is nagy víz volt, balra is. A sziget e végén egy a folyóba dült fa hevert, csonka ágakkal. Ki tudja, mióta volt itt e fa. Mert törzse mint egy hid ért ugyan ki a szárazra, de töredezett és lerothadt koronája fele a vízben volt, egy-két vastag ága pedig kimeredezett a vízből. Egy ily ágba ütődött a csónak, hozzá fordult a fához, de egy vizalatti ágba beleakasztódott az egyik evezőlapát s úgy odafordult, hogy attól hajolt félre a csónak.

Kelemen ijedten, tanácstalanul áll egy pillanatig. Hogy a megszorult evezőlapáttal megbirkózzék, arra nem lehetett gondolni. Kiszabadítani nem tudja, azt rögtön belátta. Ha pedig megtalálja mozdítani, kérdés, nem billenik-e meg még jobban a csónak. Egyáltalán miként fog innen elszabadulni? Annyira csak egy hajszálnyira volt féloldalt a víztől, hogy így is nem lehetett tudni, véletlenül nem fordul-e még jobban a csónak, s akkor ő maga is és mindene, a mi a csónakban van, legalább is bőrig ázik. Az pedig most nagy baj volna, mert bajos lenne megszáritkozni s mindent ismét jó karba hozni. Nincs más mód, mint kirakodni a veszedelmes helyzetbe jutott csónakból s aztán megvárni, míg a csónak jobb helyzetbe kerül, vagy meglesni más hajósokat, a kik innen elmenthetnék.

E dologhoz szegény Kelemen lehető gyorsan és nagy óvatossággal hozzá is látott. Fogta egyenkint a tarisznyát, a bundát, a kenyereket, a palackokat, a baltát, a kutyát s kicepelte a partra. Ez persze nagyon lassan ment és igen fárasztó munka volt. Sok órán át tartott, mert igen bajos volt - s óvatosan is kellett - a csónakról a fára kapaszkodni, annak a törzsén végigmenni s bevinni a holmit a szárazra. A kirakodásnál még sok mindenfélét talált Kelemen a csónakon, a mire most nem is igen hederített, a mi azonban később nagy áldás lett rá nézve. A bundán kívül volt egy nagy kabát a csónakon, melynek zsebei tele voltak becses holmival. Egy nagy zsebkés, egy zsebkendő, egy szép gyújtó skatulya, tele gyújtóval és még egy pakli kénes gyújtó. Gyújtó volt még a bunda egyik zsebében is és ugyanebben kucsma. A hajón egy csomagban volt kétszersült és egy nagy darab szalonna és egy jó marék só. Egy nagy kenyérvágó kés is volt a holmi közt. A hajóról Kelemen leszedett minden kötelet s végül megpróbálta kiemelni az egyik evező lapátot is, azt, a melyik szabadon volt. Alig hogy ezt kiemelte, a csónak rögtön a víz alá merült. Ez tartotta volt némi egyensúlyban. A mint ez egyensúly megszűnt, a víz a csónakba tódult s a csónak a fatörzs alá fordult. Alig volt Kelemennek ideje, hogy a fára kapaszkodjék. Dobogó szívvel nézte onnan csónakja sorsát s a gondolat büvös ijedelme alatt állt, hogy akárhova jutott is, akárhol kötött is ki, itt kell maradnia.

A hogy fennállt a fa törzsén, a víz felett, önkéntelenül körülnézett: a folyót látta csendes méltósággal feléje hömpölyögni, a sziget sarka kétfelé osztotta s az egy nagy folyóból két nagy folyó lett e helyen. De neki úgy tetszett, mintha az elvált ágak megint elválnának s itt nem a partok közt van egy folyó, hanem mintha szigetek volnának vizektől körülvéve. Lassan fordult a part felé. Ott látta halomban kihordott holmiját, mellette *Pajtás* ült hegyezett fülekkel, Kelemenre szegzett szemével. S a mint a fiu megindult, partra ugrott, a kutya farkcsóválva, barátságosan közeledett feléje. Kelemen megsimogatta s új nevéen szólította kutyáját s ez, mintha felelni akarna neki, jókedvű csaholással s ugrándozással kedveskedett kis gazdájának. Mikor Kelemen visszanézett, egy recscsenést hallott. A megszorult evezőrud tört össze s a

csónak végkép lefordult a víz alá. Hol vagyok, s mi lesz itt velem, susogta Kelemen, körül-nézve a parton és csüggedten ült le megmentett rakományára mellé. Pajtás hozzákuperodott s hizelegve szoritotta a fiuhoz fejét. Kelemen elérzékenyülve simogatta a kutyát és könnyei sűrűn peregtek végig arczán.

Jó darabig méltázott így, míg végre eszébe jutott a szörnyű sors, melyből kimenekült. Ama két gonosztévő hangja még egyre fülében csengett s meg volt arról győződve, hogy nagy szerencsétlenséget került el, hogy kezükből kimenekült. Világos, hogy több oka van örülni, mint busulni. És mindenekfelett többet ér helyzetével foglalkozni és valamit tenni, semmint ölébe tett kézzel keseregni.

Ezt meggondolván, úgy érezte, hogy éhes is. Hogy oly gazdagon van ellátva ennivalóval, az még a jó kedvét is fölkelte. Jóízűt falatozott hát a tarisznya tartalmából s megkóstolta az egyik palackbeli bort. Természetesen jól tartotta *Pajtást* is. Mikor készen voltak, friss erővel gondolta meg a helyzetét. Elsőben is meg kell tudnia, hol kötött ki. Van-e falu vagy ház a közelben, laknak-e emberek e földön és mifélek. Szépen összerakta holmiját és a bundával leterítette s utnak indult, még pedig part mentén. A part fővényes volt, beljebb kissé avaros volt a föld. Füzbokrok és magas fü, melynek egy része feküdt és száraz volt, a friss pedig a száraz felett buján tenyészett. Az egész part mentén mindenütt egyforma volt ez; de alig ment tíz percet, fordulóra ért, a mint fordult, már víz ellen ment és további negyedórai séta után ismét a holmijához ért.

- Tehát szigeten vagyok, még pedig kicsinyen, mondá magában. S csak most tűnt fel neki a nagy csöndesség, a mely körülvette. Ha ember vagy állat lakná, magát vagy nyomát kellene látnom vagy neszt hallanom. Ha falu vagy emberi lakás volna a szigeten, házat, füstöt látnék. De semmit nem látott, a mint befelé nézett, csak itt-ott egy fát. Madár szállt a levegőben, meg is pihent a fán, más élő lény mintha nem is volna ezen a szigeten.

- Magam vagyok-e, mondá s kutyájára nézve: ketten vagyunk-e itt e földön? tevé hozzá s kis szivét megint csak aggodalom szállta meg. Nem is volt már egyéb az ő kis szive, mint egy hajlék, melynek ajtaján a remény s az aggodalom felváltva jártak ki és be, egymásnak adván a kilincset.

XII. A sziget.

Mind e mélézések, szemlélődések és körültekintések közben lassan elmúlt a nap nagyobb része a nélkül, hogy Kelemen élő lényt vagy csak hajót is látott volna, pedig a vizet iparkodott mindig szemmel tartani. Ugy látszik, oly ágában volt a Dunának, a melyet hajó nem járt, a melyhez közel helység nem volt. Gondolta, tanácsos volna a sziget belső részeit is megnézni, de mégis inkább arra határozta el magát, hogy holmija mellett marad a nap hátralevő részén és a vízre vigyáz, nem jön-e még tán hajó rajta. Hisz a hol lakott, ott rendesen látott gőzöket is közlekedni a vizen.

De a nappal elmúlt, az este reája ereszkedett és ő egy hangot nem hallott, élő lényt vagy hajót nem látott. Holmijának a part fövényén jó helye volt, maga fogta a bundát, belebujt s holmija mellé feküdt, *Pajtás* meg ő hozzá huzódott.

Igy töltötték a puszta ég alatt a második éjjelt, az elsőt a szigeten. Rémes csendesség vette őket körül. Fejük felett a csillagsátor, alattuk a föld, körülöttük a víz, egyhangu zugó folyásával. A kelő nap ébresztette fel őket. Kelemen jól kialudta magát, de mégis csüggedés fogta el. Párszor fölébredt éjjel, de mindig az éjszaka néma csöndessége vette körül. Hajó zakatolása nem zavarta álmát. Busan keresett magának reggelire valót, melyet természetesen megszott kutyájával. S mikor jól lakott s a Duna vizéből jóízűt ivott rá, mindjárt vidámabb lett. Csónakjának már semmi nyoma sem volt, a világtól végképp elzártnak érezte magát. Mit volt mit tennie, fölkerelkedett, minekutána holmiját rendbe rakta s bundájával leterítette volt, s neki indult a szigetnek.

A víztől néhány ölnyire merő homok volt minden, azontul gyér fű kezdte borítani a homokot s végül erős, éles fű, mely évről-évre egymáson nőtt s erősen vastagon takarta a földet. Emberi kéz munkája nem látszott rajta sehol. Ugy látszik, e kis darab földre nem tart számot senki. Itt-ott füzes bokrok, egész kis ligetek voltak s vagy három-négy fa, ebből is egy félig, egy pedig teljesen kiszáradva meredezett az égnek. Egy-két órai bolyongással Kelemen bejárta az egész kis szigetet. Nehány apró, füttyös madár, egy pár vizimadár reppent fel közeledése zajára, melyeknek *Pajtás* vigan utána ugatott, s végül egy nyul ugrott fel, melytől Kelemen erősen megijedt, jobban, mint a nyul ő tőle. Mert a jó Bence füleit hegyezve ült hátsó lábára s úgy nézett a kis jövevényre. De már *Pajtás* nem vette ily flegmatikusan a dolgot. Ideges csaholással ugrott a nyul után s engedelmessége nagy próbát állt, mikor Kelemen visszaparancsolta. *Pajtás* csak nyöszörögve engedelmeskedett.

Az állatok szelidsége, a sziget gondozatlan állapota hamar meggyőzte Kelement arról, hogy e sziget Isten tudja mikor látott emberi lényt. A nyul is alkalmasint csak remetéje a szigetnek, a ki tán téli fagy idején vetődött e helyre s olvadáskor itt rekedt. S főleg a nyul terelte Kelement arra a gondolatra, hogy nyilván ez lesz az ő sorsa is, és bajos lesz innen addig menekülnie, a míg télapó természetes hidat nem épít számára jégből.

E gondolat kezdte őt elfoglalni s immár abból a szempontból kezdte vizsgálni a szigetet, hogy hol és miképp keressen védelmet az időjárás ellen. Ez különben is sürgős kérdés, mert tél nélkül is eső minden nap eshetik s akkor csekély, de mind nagyobb és nagyobb becsben feltűnő holmija elázik és megromlik, itt pedig bajos lesz akármihez is hozzájutni.

Délre járt az idő, a mikorra e gondolatok teljesen elfoglalták. Leült hát azzal a szándékkal, hogy előbb megebédel, azután pedig megfelelő helyet keres, a mely némi védelmére szolgálhat rossz idő esetén.

A mint azonban kezébe vette a tarisznyát, akkor rohanta csak meg a nagy ijedség. Miből fog élni e szigeten, ha készlete elfogy. Volt ugyan négy egész kenyere, ezt a jó dajkája sütötte, néhány zsemle s egy megszegett kenyér, volt még a hideg husból, volt egy jó darab szalonnája, két üveg bora s egy üveg pálinkája. Oh és a becses gyujtó! Mind ez valódi kincs lett e pillanatban, de meddig fog ez tartani: arra alig volt mértéke, feltette hát magában, hogy lehető fősvényen bánik mindennel. Pajtás is aggodalommal töltötte el: azt is táplálni kell. Alig evett egyebet ezután kenyéرنél s egy falat hust hozzá. Bort, pálinkát jól eldugaszolt: az csak ritkán veendő elő, az legyen a patikája, ha kimerül, megfázik, vagy éppen betegség éri. A ruhájáért is aggódni kezdett. Jó és szép, erős ruhája volt, de ha leszakad róla, nem lesz hol másikat venni, hát kimélni kell. Le is vetette a mi föltétlenül szükséges nem volt s szépen eltette a többi holmi közé.

Igy indult szerény ebédje után újra a sziget belsejébe, hogy magának tanyát keressen. Sokat járt mindenfelé, elsöbben a füzesekben keresett. Azt gondolta, hogy a bokrok árnyéka óvni fogja a széltől, a galyakat összebogozza s csinál aljukba valami fészek félét. De ha ő bundájában itt meg is huzza magát, hova teszi eső elül a holmiját. A mellett e bokrok alja iszapos föld és rossz szagu, nyilván egészségtelen is. Hozzájárul, hogy innen a vizre se lát ki: ha hajó menne erre, nem venné észre.

A sziget alsó fele a felsőhöz képest szemlátomást emelkedett s mintegy száz ölnyire a parttól meglehető homokdomb állt. E domb füvel volt benöve s a mint Kelemen fölment rajta, látta, hogy apró szürke állatok szaladoznak rajta ide-oda cikkázva s hirtelen eltűnnek. Ürgék voltak ezek, melyek senki által nem háborgatva szépen elszaporodtak a szigeten. Pajtásnak nagy multság volt egyiket a másik után megkergetni. Egy-egy csipke-, egy-egy kökénybokor állt a dombon. Kelemen épp oly kevéssé ismerte ezt, mint az ürgét. De megkóstolta mindeniknek zöldelő gyümölcsét, hanem kegyetlen arcot vágott tőle. Ez, gondolta magában, kevés táplálékot fog nekem adni. A mint fölért a domb tetejére, ott a domb mintegy le volt vágva, a sivó homok látszott ki a gyepe alatt s így mintegy két-három terrászban esett le az emelkedés a víz színéig. Nyilván a nagy víz mosta le a dombot, s a part pereme, mely kissé előállt, hirtelen rossz idő ellen némileg megvédelmezheti az embert.

Ide fogok hordozóskodni, gondolta magában Kelemen és rögtön hozzá is fogott. Darabonkint cepelte oda holmiját, semmit ott nem hagyva, még az evező lapátot sem. Elhozta mind, a part alá rakta s így esteledett be másodszor a szigeten. Az erős munka, melyet teljesített, kellemes meglepéssel töltötte el, s mikor jókedvvel gondolta magában, hogy most vacsorázni fog, akkor vette észre, hogy Pajtás, a ki mindig ide-oda szaladgált vele s a holmit néha meg is fogta, mintha segíteni akarna vinni, nincsen körülötte. Kelemen szomoruan gondolt a kutyára, mert el volt tökévelve, hogy éppen csak egy falatocskát fog enni. Mindig csak reggel és délben fogja magának a bővebb evés luxusát megengedni. Aludni lehet egy kissé éhesen is. De persze ez okoskodást nem lehetett Pajtásnak megmagyarázni s Pajtás nem fogja ezt a dolgot olyan nyugodtan venni.

Mig Kelemen így töprenkedék, egyszerre vig nyafogással szökdécsel feléje kutyája, szájában egy barna tömeget hozva, melyet oda érve, letesz gazdájára elé. Egy pompás, gömbölyű, kövér ürge volt.

- Ohó, Pajtás, te peccenyét fogtál magadnak? Ez már valami! Igy majd csak megélünk. No nesze, edd meg!

De bizony Pajtás csak nem ette meg, hanem körülugrosta, ugatott, felvette, Kelemen megkerülte vele, újra elejbe tette, azután megint felvette, megint odatette. Világos volt, hogy nem magának, hanem kis gazdájának szánta a kitünő falatot s nyilván nagyon csodálkozott, hogy szőröstől-bőröstől ott mindjárt meg nem ette.

Kelemen fogta a kis vadat, lehuzta a bundáját s aztán fölvgadosta s darabonkint adta az ügyes vadásznak. Igy mindketten magokkal meglepéssel hajtották fejüket álomra.

XIII.

Kelemen hajlékot készít.

Igy multak napok, melyek alatt különféle tapasztalatokat szerzett Kelemen. Nevezetesen nem volt ugyan egyszer sem rossz idő, de mégis belátta, hogy tartósan nem lehet így ellakni a barátságos part alatt. A hogy úgy a földre volt rakva és letakarva, holmija is romlani kezdett. Különösen kenyere részben nagyon kezdett száradni, részben penészedett. Ezen úgy segített, hogy összes kenyérból felvágta szeletekre s a napon megszárogatta. Ehhez a kétszersült adta neki a gondolatot. Így ha száraz is, könnyen töri darabokra s vízben megáztatva megeszi. Aztán jobban is számon tudja így tartani. Minden napra számít egy darabot s egy falatot a husból vagy a szalonnából s valami a szigeten csak akad még hozzá, ha egyéb nem, hát - ürgepecsenye.

De a kenyérnek is és a többi holminak is jobb hely kell, mint a hol eddig tartotta. Ez után kellett nézni. Hogy építő anyaga nem igen akad a szigeten, azt már tudta, s ha még anyaga lett volna is, nem volt hozzá se elég szerszáma, se elég tudománya. Legkecsesgőbb volt hát rá nézve a parti fecskék építő stílusa, a kik hosszú folyosót vájnak kisedd csőrükkel a homokpartba s a folyosó végén egy kis téresebb üreget fészük számára.

Kelemen is fogta a nagy kést, melyet a csónakban talált s elkezdte a homokpartot faragcsálni. Elsőben is egy gyermekmagasságu, a saját testénél kétszerre szélesebb ajtót vágott s ezen ástott be, szépen faragván a homokot s mind beljebb hatolva a domb alá. Mikor mintegy ölnyire benn volt, akkor kezdte tágitani s lassan, természetesen hosszú napok alatt, egy jókora szobát vágott a domb alá. A homokot pedig, melyet lefaragott, mind kihordotta, szobája fenekét jól megtaposta, padmalyát pedig oly magasra faragta, a hogy csak elérte. Így vágott magának mintegy két négyszögölnyi barlangot. Azután egypár vakablakot s polcot faragott a falakba. A munka könnyen ment, mert mindenütt homokot talált, mely aránylag száraz is volt. Mikor ennyire elkészült, hozzálátott a butorozáshoz, a mi azt jelenti, hogy holmiját szépen behordta s elrakta, kit ide, kit oda. Az evező lapátját alája tette a kenyérének, s a szeleteket szépen, de hézagosan egymásra rakta, úgy, hogy homokot nem ért a kenyér és a levegő is járta.

A bundát leterítette egy sarokba, az volt az ágya. Mikor mindezzel készen volt, igen meg volt magával elégedve. Már ily zsenge korában élvezte ez uton azt a gyönyörűséget, a melyet az embernek az szerez, ha a maga keze munkájával gondoskodik magáról.

A mint azonban eképp a hajlékkészítés gondjától megszabadult s úgy találta, hogy pompás lakást épített magának, élelmiszereinek gondja vette igénybe. Mindig a hajlékával lévén elfoglalva, mindig is a készből élt és nem szerzett hozzá semmit, s azt vette észre, hogy a legnagyobb takarékoság és néminemü művészi koplalás mellett is hamar fogy a készlete. Elhatározta hát, hogy holnap megint körutat tesz a szigeten, tisztán abból a célból, hogy keressen valamit, a mivel napi kosztját kiegészíthetné s becsesebb készletét kimélhetné.

Ezzel a gondolattal vonult vissza este odujába, hogy lefeküdjék. Itt, jó ágyán jutott először eszébe, mily hasonlatos az ő sorsa Robinzonéhoz, kinek a történetét már korábban olvasta, egy karácsonykor ajándékba kapott könyvből. »Mennyire más ez a dolog valóságban, mondá magának, mint a hogy az ember elképzeli!« Mert őt is, valamint tán minden ifju embert, elkapta a vágy, hogy szeretné azt a vonzó s érdekes kalandos életet átélni, mely Robinzon történetében meg van írva. Most ő valósággal Robinzon sorsára jutott. De milyen más ez, mint a milyennek ő képzelte! Sokat kell fáradni, aggódni, sőt félni. Sokat nélkülözni és éhezni. A mi leírva és olvasva kicsi dolognak látszik, de a valóságban igen keserves. Hozzá volt szokva a rendes mosakodáshoz, a tiszta ruhához. Néha terhére is volt, mikor jó dajkája mosdatta és tisztát váltatott vele. Milyen alkalmatlan és terhes a tisztatlanság, azt most érezte csak, mikor

se mosdást nem végezhetett alaposan, mert nem volt törülközője, se váltani való ruhája nem volt. Azután mily borzalmas a magányosság, mikor egy teremtet lélekhez nem szólhat, hanem ha oktalan kis kutyához. És ha szorgos munkája nem volt, esős rossz napokon, mily gyötrő az unalom, a mely megüli! Behuzódott jó szobácskájába, de ott a sötétség fogadta és az ült mellette néma csöndességben. »Mily balgák vagyunk, hogy a képzeletünknek átadva magunkat, megkívánunk olyat, mondá mindezt elgondolva, a mitől hogy Isten megóvjon bennünket, imádkoznunk kellene.«

Másnap reggel elindult Kelemen a sziget belsejébe felfedező útjára. Elment a csipkebokrok és a kökény mellett. A csitkenye már piros, a kökény már szép kék volt, de ehetetlen volt minde-
nik. Tovább menve a gazdag száraz fű ötlött szemébe: ezzel jobban megvethetné az ágyát, gondolta magában. Hozzá is látott nagy kése segítségével és learatott egy jó csomót, boglyába rakta s figyelmét a három-négy fa vette igénybe. Különösen a száraz adta neki a gondolatot, a mely eddig még meg nem kísértette: ez pompás lesz tüzelőnek. Tüzre ugyan eddig nem igen volt szüksége, de van gyújtója s ha úgy fordul, tüzet is rakhat. Föltette magában, hogy a legközelebbi napokban favágásra adja magát s ellátja tanyáját fával. Egy másik fa sötét zöld lombjára esett most a szeme. Ahhoz indult hát s nagy meglepetésére terítve találta az alját apró körtével. Vad körtefa volt, tele terméssel. Kelemen rendkívül megörült ez Isten áldásának s mohón sietett egy körtébe beleharapni. Jaj, de az bár zöld, de kemény nem volt, mégis igen fanyar izü volt. Azonban a magja fekete, tehát a gyümölcs érett volt. A mint ezen tűnődik, veszi észre, hogy a földre hullt gyümölcs egy része egészen meg volt barnulva, felvett egy ily barna körtét s a szagát kellemesnek találta. Gondolta hát, hogy nem rothadt, s beléharapott. Oh mily kedves dolog! A gyümölcsöt pompásnak találta. Tele is szedte rögtön a kalapját s diadallal vitte haza. Olybá érezte magát, mintha terített asztalra akadt volna. Vigan tért vissza boglyájáért, melyet két fordulóra kötélébe nyalábolva szintén haza szállított.

Innen tul vadkörteén vigan elédegélt Kelemen. Néha úgy érezte ugyan, hogy egy kissé nehéz tiszta gyümölcsön élni, de ilyenkor megengedett magának vagy egy korty pálinkát, vagy egy kis bort, a mely helyrehozta a gyomrát. Most fogta balaskáját, melyet szintén mint tudjuk a csónakban talált s nekiesett a száraz fának. Egész nap azon ült, vagdosta ágait és közbe-közbe megpihenve, eltekintett a magasabb kilátóról a vidéken jobbra és balra. De nem látott, csak avart, füzest és vizet. E közben egyik ág a másik után hullt le recsegve s már csak a vastagabb részek voltak fönn, a többi szerte volt a földön. Ennyivel egyelőre beérte Kelemen s apránként oduja elé szállította fakészletét is és a part alatt szépen fölrakta rendben. Nem is állta meg, kihozott egy csomó száraz füvet, s mikor az esti szürkület leszállt, tüzet rakott a lakása előtt.

Jaj be nagy vidámság fogta el őt a szokatlan látványra, a mint a tűz pattogott és lobogott s a füstje kavargva szállt az ég felé, kis hija, hogy táncra nem kerekedett körülötte, mint valami tűzimádó pogány.

A véletlen még megtetézte hangulata e kis ünnepét, mert Pajtás most hozott megint egy jó pufók ürgét.

- De már most megkóstoljuk a pecsenyédet, mond Kelemen s azonnal hozzá is látott. Lev-
etkőztette a bundást, beleit Pajtásnak adta, leszaladt a vizre, megmosta, aztán visszasi-
etett, egy ágot megfaragott nyársnak, ráhuzta az ürgét és nekiült megsütni.

Szépen, óvatosan piritotta meg a kövér állatot, a mely rövid idő múlva kitünő pecsenyeillatot bocsájtott ki magából. Szegény Kelemennek szinte összefutott szájában a nyála. Mily ingerlő illat. Nem is tudja már, mikor evett utolszor meleget. De még Pajtás is érzi a pecsenye szagát: szükölve ugrándozott kis gazdája körül, a ki nekipirult arccal szakácskodott a tűz körül.

Végre megvolt az ürgesült.

Kelemen fölkereste a nagy gonddal eltett sót, kissé fősvényesen, de megsózta peccsenyét, leült közel a tüzhöz, elővette zsebkését és elkezdett falatozni.

Oh, de mily felséges vacsora volt ez! Soha Kelemen ilyen finom peccsenyét nem evett. Ő leg-alább szentül hitte ezt és hálásan cirógatta meg érte Pajtást, a kivel természetesen megosztott a vacsorán.

Azután szépen besöpörte a tüzet hamuval, kitárta két kezét az ég felé, a mely csillagaival felette tündöklött s gyermeki szívvvel gondolt Istenre, a ki örökös felette és híu társát Pajtást híva, behuzódott tanyájára s a tiszta szívek álmába merült.

XIV. Berendezkedés télre.

Az idő kezdett már hűvösre válni, kivált a reggelek voltak már nagyon csipősek. A fűvön dér mutatkozott, a falevelek megsárgultak, a körte már több volt a fa alatt, mint a fán. Kelemen érezte, hogy közeledik a zord évszak, a tél, s aggódott, hogy mi lesz a körtéből, a mely ez időben majdnem kizárólagos tápláléka volt s lehetővé tette neki, hogy kenyerét és szalonnáját kimélje. Tünődött rajta, mint lehetne a körtét eltenni télire, mert azt gondolta, hogy a fa alatt nem lehet meghagyni, mivel ott megrothad. Végre sok tünődés után azt gondolta, meg kellene próbálni, nem lehetne-e aszalt állapotban eltenni. Hozzá látott tehát egy kis kemence vájásához. A dolog könnyen és gyorsan ment. Jó széles fenekét csinált, hogy sok körte férjen bele, elfütötte s mikor gondolta, hogy jól át van melegedve, kihuzta a tüzet, egy csomó körtét belökött s a tüzet a kemence szájához söpörte, s ott lassan élesztgette, hogy kemencéje ki ne hüljön.

Mikor ez megvolt, elment fűvet aratni. Ajtó nem volt a lakásán s már az őszi hideg is néha úgy belopózott, hogy védelemről kellett gondoskodnia. Jól megteritette hát fűvel a lakását, körül is rakta s néhány erős csomót kötött, hogy azzal berakja az ajtaját.

Hogy a fű, melylyel szobája fala alját körülrakta, sok helyet el ne vegyen a kis tanyából, elment fűzágat vágni, hogy azzal odatüzdélje a falhoz a fűvet. E foglalkozás közben látja, hogy ott a füzek körül Pajtás szörnyű nagy buzgalommal kapar a földben. Bele-bele dugja orrát a lyukba, nagyokat fuj és röffent és újra kapar. Kíváncsi volt rá, hogy mit fog kikaparni kutyája s oda ment hozzá. Ekkorra Pajtás már egy egész darab földet fölkapart s a mint mind a négy lábával szórja ki a földet, valami diónyi, de jó öreg diónyi golyócskákat dobál ki. Kelemen felvesz egyet s majdnem sápadt lett a meglepetéstől s szinte dadogva mondta: Istenem, jó Istenem, ez - krumpli!

Elszólította a kutyát s vizsgálni kezdte a helyet s ime a könnyű iszapos földben megtalálta a növényt és a gyümölcsét. Nagy buzgalommal fogott a kereséséhez, a mikor megismerte már a szárát s tetemes mennyiséget talált; de mind elsatnyult, apró gyümölcsöt. Hanem ez így is fejedelmi találék volt. Oly szerencse, a minőről álmodni sem mert. Nyilván a víz sodorta ide, akár a magját, akár magát a gyümölcsét s abból szaporodott el. Hiszen mi minden nem kerül az áldott vízbe, akár véletlenül, akár szándékosan! Talán egy krumpliföldet mosott ki a Duna valahol. Talán pajkos pásztorgyerekek krumplit sütöttek s mulatságból bedobáltak egy csomót a vízbe! Talán csónakon vitték e drága gyümölcsöt s a csónakot szerencsétlenség érte s úgy került ide a jóízű portékának a magja. Nagy buzgalommal keresgélte már most Kelemen a burgonyafészkeket; napokat töltött el azzal, hogy mindig azt keresgélte s valóban szép csomót szedett össze. Némely napon három-négy kalapra valót is. Ennek is vermet ásott és oda szépen elrakta. Mily lakoma volt az, a mikor az első sült kolompért ette, azt a párolgó, jó lisztes eledelt, melynek parfümje szinte megrészegeti az éhes embert. A király, legdrágábban terített asztalánál nem eszik jobb ízűen, mint a hogy ő ette első sült krumpliját!

Az aszalás is szépen ment. Minden másod-harmad-napra megaszalódott egy kemencére való körte, a melyet aztán Kelemen jó száraz helyen eltett. Hiszen könnyű volt neki kemencét, vermet, kamarát ásni: a homokpartban hely volt elég. Henyélni való ideje e szerint mentül kevesebb maradt. Mert az aszalás és a krumplisütés a fáját emésztette, azt ki kellett egészíteni. Az ajtónyílásokat betömni sok fűre volt szüksége. A körtét is szedte, krumplit is keresett, így hát gyorsan mult le róla az ősz is.

Mielőtt azonban még a tél rájött volna, oly esemény történt, a mely borzalommal töltötte el s melyet meg kell irnunk.

Egy embertársa került a szigetre, de néma, mert halott.

Egy napon ugyanis, a mikor keresgélései közben a sziget felső végére ért, oda, a hol maga is kikötött, Pajtás, a ki hiven kísérte őt minden kirándulásán, feltűnő nyughatatlansággal szűkölt ott a fatörzsök mellett, a mely Kelemen csónakját elmerítette. Kelemen oda megy s irtózáttal látja, hogy ott iszaptól elégtelenítve félig a vízben, félig már szárazon egy emberi test fekszik.

Egy boldogtalan, a ki nyilván a vízbe esett! És már régen kell a vízben lennie, mert ruhája, haja össze van csapzódva, arca fakó, szintelen, foszlányos. Akárki volt, immár oly rémes állapotban van, hogy édes anyja sem ismerhetne rá.

Mit csináljon vele szegény Kelemen, ez a gondolat szállta meg elsőbben is, hogy rémületéből magához tért. A halottakat el szokás temetni. Ezt ugyan senkisémetemeti el, ha csak ő nem. Ugy érezte, mintha e nyomorult holttest őt megpróbálni jött volna ki a vízből: megpróbálni a bátorságát és a jámborságát. Akár hogy csinálja is, el fogja temetni.

De hozzányuljon-e kezével e foszladozó testhez? Ettől megborzadt. És mégis, valamiképpen meg kell fogni! Nézi, vizsgálja s megragadja nyirkos kabátja szárnyát kétségbeesett erőfeszítéssel, hogy próbálja a testet kihuzni a vízből. Azt sem látja, mit csinál, mi történik vele, csak azon veszi magát észre, hogy a földön hever, kezében a foszló kabát felével, a holttest pedig ott fekszik, a hol volt.

A kabát elszakadt s a szegény fiu egyensúlyt veszítve elesett.

Erővel nem megy a dolog, ezt most már belátta. A halottat kezénél fogva megfogni szintén nem volt bátorsága. Hiszen megeshetnék, hogy most meg a keze szakad ki! Fogta tehát hü kését, a mely a sok földvájásban már szinte felére vásott és elkezdett vele a halott irányában árkot ásni. Jó hosszú munka volt, egész napja beletelt, a míg egy ember-hosszuságu árkot huzott, egész a halott ember fejéig. Most egy keskenyebb kis árkocskával a halott mellett, ezt összekötötte a Dunával, úgy, hogy a víz kezdett az árokba folyni s elmosta a halott mellől s alatta a homokot. Ekkor Kelemen megfogta a halott két vállán összes ruháit s lassan a víz segítségével becsuszta az árokba.

Egyszer ott levén, letérdelt melléje, dobogó szívvvel, remegő ajkkal és kulcsolt kézzel imádságot mondott és homokkal betemette. Fölhalmozott rá annyi homokot, hogy egész domb emelkedett fölötte s aztán otthagya.

Kimerülve, fogvacogva, szinte lázasan sietett ezután tanyájára s úgy érezte, még mióta e szigeten van, ilyen nehéz napja nem volt.

Egy korty pálinkát ivott s azzal feküdt le. Ifju természete legyőzte felzaklatott idegeit s az éjt elég türethető álomban tölté.

Másnap reggel ellátogatott a sirhoz. Az természetesen illetetlenül állott. De a leszakadt kabát-rész ott hevert a sir mellett. Kelemen felvette az immár megszáradt ruhadarabot, hogy azt is a sirba temesse s akkor vette észre, hogy a kabát-darabon zseb, a zsebben valamely tárgy van. Egy beiszapolt tárcsa volt.

Ki tudja, talán e tárcában nyoma van annak, hogy ki volt e szerencsétlen halott ember. Ha már kívül maradt a siron, megőrzöm, hátha az Isten engemet innen kiment s valakit érdekel ez az eset s az ez által fogja megtudni tőlem.

Szegény Kelemen nem tudta, hogy ő az, a kit ez a dolog érdekelt!

Két darab ágból kezdetleges keresztet tűzött Kelemen a sirra s azzal ismét hazaballagott, hogy immár megint a maga nyomoruságáról gondoskodjék.

Az eset fenekestől felzaklatta érzékeny és jámbor lelkét; de a tél közeledése annyi dolgot adott neki, hogy a körülményekkel való szakadatlan küzdelem csakhamar visszaadta neki lelke egyensúlyát.

Mert tudjátok meg, hogy semmi sem jobb vigasztaló bánatban és semmi sem jobb szórakoztató a szerencsétlenségben, mint a hasznos munka, a kötelesség hű teljesítése.

XV. A tél.

Végre rájött a kis szigetlakókra a tél, minden kegyetlenségével. Fagy, szélvihar, hó járta napról napra. Ez volt csak Kelemen nagy próbája. A nap nagy részét is sötét barlangjában tétlenül kellett töltenie. Ha kiment is, fogyatékos ruházatánál fogva csak kevés időig maradhatott künn. Rendszerint fát vágott ilyenkor, a mitől teste kimelegedett. Kezét és lábát ürgebőrrel védte. Gyenge, hajlékony fűzgallyal tüzött össze magának téli keztyűt, úgy, hogy az ürgebőr szőrét befelé fordította. De ez oly kezdetleges munka volt, hogy dolgozni éppen nem lehetett vele. Cipőjét is azzal borította be. Azután kifejtette bundájának az ujjait s két lábszárára huzta fel s vállán keresztül vetett madzaggal akgatta magára. A madzagot köteléből fejtette ki. A bekecset, mely szintén a csónakban volt, a melyben a gyujtót is találta, téli kabát gyanánt használta, ha csak sétálni ment. De olyan nagy volt neki, hogy majd elveszett benne.

De semmi szenvedés, se hidegség, se fagy, se étlenség, mert végre is az aszalt körte, egy falat kenyér, egy-egy falat szalonna egy pár sült burgonya nem nagyon gazdag étlap és sokszor kellett magát Kelemennek kiéheztetnie, hogy meg ne unja gyomra ezt a - kosztot, de mindez semmi sem volt a sok sötétséghez és a sok unalomhoz képest, a mely a kényszerű tétlenséggel járt. Ha legalább egy kis faggyugyertyája s könyve lett volna! Mily boldognak érezte volna magát.

Ürgevadászatra néha eljártak, de nem sok szerencsével. Az ürgepecsenye azonban mind Pajtás számára tartatott fenn, a ki az aszalt körtét nem nagyon kedvelte. Le is soványodott a szegény állat nagyon s elkócosodott az irhája; de azért jámbor és szófogadó volt. Az is megeseett, hogy egy-egy ürgét a lyukából ástak ki, a mi igen nagy dolog volt, mert igen mély volt a lyuk. A lyukban azonban, mikor a fenekére értek, ürge helyett egy mérges höröcsögöt találtak, mely dühösen szembe szállt velök; de Pajtás elbánt vele. Hanem volt ott még valami: egy nagy csomó fűmag és vadgabonaszem, a mit a höröcsög magának télire összehordott, és volt még száraz vad körte is. De ezzel nem volt mit csinálni, hát ott hagyták.

Unalmában végül már az jutott Kelemennek eszébe, hogy jó volna megpróbálni a kosárfonást. Annyi sok szép sárga és piros fűzvessző volt a szigeten, az nagyon alkalmas az effélére, s bár nincsen valami nagy szüksége a háztartásban kosárra: időtöltésnek jó lesz. Tehát kezdett kosarat fonni. Nem nagyon jól ment, nem tudott neki formát adni, de mégis megörült, mikor az első esetlen kosara készen volt. Az idő jobban elmúlt e mellett.

Egyszer, csikorgó hidegben, egy igen kegyetlen éjszaka után, kiment Kelemen fűzfavesszőért. De mily nagy volt a meglepetése, mikor az avarban egy csapat madarat lát közel a fűzeshoz bukdácsolni. Feléjük megy, de biz a madarak nem röppentek fel. Iparkodtak futva menekülni, de az is csak nehezen ment. A hideg, az éhség úgy elcsigázta szegényeket, hogy csak úgy tipegtek, szédelegtek ide-oda. Egy csapat fogoly volt. Ugy látszik valahol megkergették, kizavarták őket, s itt szálltak meg e szigeten. De étlen lévén, s a fagy ellen se jól védve, mármár veszendők voltak. Kelemen könnyen összefogdosta valamennyit (volt vagy tiz darab) s elvitte lakására. Ott két kész kosár alá leborította őket s most eszébe jutott a höröcsög éléstára. Elhozta a tartalmát s a szegény fogoly-csapat mohón esett neki az elejbe hintett sovány eledelnek. Csinált nekik azután Kelemen egy kis ólat a partban, azt jól kirakta száraz avarkészletéből s elejbe fűzvesszőből font ajtót, melylyel betámasztotta. Itt vigan éldegélt a szegény madárcsapat, s olyan szelid lett végre, hogy akár tán ki is lehetett volna eresztetni. De ettől óvakodott Kelemen. Mert hiszen végre is pecsenye lett a madaraktól. Minden másodnap leölt Kelemen egyet a szegény Pajtás számára. Így élt a kutya majdnem egy hónapig csupa fogolypecsenyén.

Egy ízben néhány vadkacsához jutottak ilyen formán. Ólmos eső esett s attól oly jeges és csapzott lett a szárnyuk, hogy mikor a partra jöttek, Pajtásnak sikerült egy párt elfognia.

Igy éltek, Kelemen és a Pajtás, azt nem is említve, hogy egyszer meg az egerek kezdtek elszaporodni Kelemen szobájában. Ez is Pajtás hasznára vált. Némely napon volt, hogy hármat is fogott a fürge állat. De mindez természetesen nem akadályozta meg azt, hogy mindketten: gazda és kutya, kegyetlenül le ne fogyjanak. Kelemen kenyérből is már a végén járt. Pálinkája rég elfogyott, bora is már alig volt. A burgonyaverme is nagy hézagokat mutatott. Aggódva nézett szegény fiú a jövőbe. Hozzá semmiképp se tudta magát az iránt tájékoztatni, hogy mennyi lehet még hátra a télből. Elmult-e vajjon már a szép karácsony? A gyermekek kedves ünnepe? Mily boldogság, gondolá magában, az ilyen elhagyatottsághoz képest a legszegényebb sors is, ha csak valakije van az embernek, a kivel legalább szót válthat.

Mily boldog volt még Robinzon is ő hozzá képest. Annak legalább társa akadt, termékeny volt a szigete, voltak tejlő állatai és nem volt ilyen borzasztó tele, hanem nyár volt körülötte mindig.

De az ilyen csüggettség nem sokáig tartotta gondolatait megszállva. »Hiszen, mondá csakhamar magában, hiszen körülményeim közt még boldognak mondhatom magamat, hogy egészséges vagyok s az voltam az egész idő alatt és gondoskodhattam magamról s e szegény állatról, melyet a vízből kimentettem. Érzem, Isten vigyáz reám s nem hagyott el egészen s jóra fordítja nyomoruságomat.«

Sóváran leste Kelemen a vizet is egész télen, nem fagy-e be s nem nyujt-e módot neki arra, hogy elmeneküljön. De sohase volt olyan tartós a fagy, hogy beállította volna az egész nagy vizet.

Igy hát csak biztatta magát türelemmel és Istenbe vetett hitével s iparkodott munkával győzni a szörnyű lassúsággal haladó időt.

XVI. Veszedelem.

Egy szép derült napon úgy tetszett Kelemennek, mintha a téli nap már melegebben sütné le reája, mint eddig. A folyó még jeges volt a szélein, közepén jégtáblák uszkáltak, de a levegő enyhébbnek tetszett neki. Talán a tavasz közeledik, gondolá s bár neki a tavasz se hozhatott egyebet barátságosabb időnél, mégis némi méla öröm szállta meg elcsigázott s már-már elcsüggedt elméjét. Éléstárai nagyon kifogytak, a végső nyomor ideje kérlelhetetlenül látszott reája közeledni, mert immár sehol nem remélt semmit se találhatni. Csigából állt már, kevés burgonya és vad körte mellett, az eledelök. De már csigát is alig találtak a szigeten. Így nem csuda, ha Kelemen mindig busabb lett s a tavasz gondolata sem volt képes őt igazán felvidítani. Mikor azonban más nap e derült idő után felvirradt és lakása elé kilépett, csodálkozással vette észre, hogy a jég eltakarodott a sziget környékéről, ellenben a víz csak fele annyira van az ő tanyájától, mint eddig volt. Fölsietett dombjára körül nézni, s nem kis rémületet okozott neki az ott kínálkozó látvány, fele szigete jóformán víz alatt volt. A halott ember sírjának a keresztjét is ellepte vagy talán csak elmosta a hullám. A körtefa vízben áll, a füzes ligeteknek csak a csucsa áll ki a folyóból, mely már szinte közel jár a dombhoz, a melyen Kelemen állt.

Mi lesz vele, ha a víz egészen ellepi a szigetet! El kell neki is vesznie! Hát azért élte túl mind e borzasztó sanyaruságot, hogy most érje utól a fojtó hullám? Akkor tán jobb lett volna, ha elmerül a csónakjával együtt, a mely idehozta.

Izgatottan ment le a víz partjára és lesve-leste a víz emelkedését és rémülettel látta, hogy ha ez meg nem fordul, akkor egy napon belül víz alatt lesz egész kis tanyája. Keservesen elsírta magát e szerencsétlenség érzetében. Nem tudta ugyan már, hogy mit sirat, hiszen veszteni valója alig volt, reménye semmi, de mégis keserves zokogásra fakadt.

De a dagadó árt az ő sirása meg nem apasztotta s az önfentartás kötelessége erőt vett rajta. Remegve fogott hozzá a mentés munkájához. Koldus holmiját felhordta a domb tetejére. Elsőbben is fakészletét és fűporcióit, a melyekkel lakását, kemencéjét, vermeit óvta. A fűcsomók közt csinált helyet kevés burgonyakészletének s a mi még ennivalója volt. Köteléről, baltájáról nem felejtkezett meg, végül felvitte bundáját és egyéb rongyait s a halott ember tárcáját. Itt tanyázott hát a pusztaság alatt megint s szemlélte kétségbeesetten, mint lepi el az ár a szigetet lépésről-lépésre. Már lakása küszöbénél volt s ott locsogott a víz. A száraz terület mind összébb szorult, alig volt, mire beesteledett, a szigetnek negyven-ötven ölnyi területe szárazon.

Megadással hajtotta le fejét, átkarolva hű társát, Pajtást és kishitűen susogta, mintha a szegény lompos állatnak meg kellene értenie: »A mint Isten akarja, én tehetetlen vagyok!« De buzgón imádkozott, bágyadt szemét a csillagokra szegezve. Onnan jöhet segedelem, másunnan már nem. Hisz talán már nincs is a földön ember, a ki ő reá gondolhatna. De Isten senkit sem felejt ki számításából. »Az ő akaratára hajtom le árva fejemet« így suttogott és Isten álmat küldte reá.

Másnap reggel, a mint fölbredt, a víz ott locsogott közvetlen közelében. Körül volt fogva, mozdulhatatlanul. Lakása víz alatt, minden víz alatt. Meddig tart, hogy tán ő is víz alatt leszen!

És a Duna mocskos, felzavart hullámai haragosan kavarogtak ide s tova és mint egy dula-kodva hemperegtek odább. A víz színe tele volt jégdarabbal, szalmával, mindenféle szemettel. Gerenda, butordarabok, deszka uszott s kerengett a vizen mindenfelé. Az árvíz pusztításainak

hirdetői ezek. Oh, hisz ime tele van a víz mente szerencsétlenséggel, még háztetőket is sodor magával a haragos elem: mi kicsiség mindehhez képest az, a mit a víz Kelemennel tehet.

Busan vizsgálta körül az elcsüggedt fiu szűk tanyáját, de a mint fűköteggel besáncolt fekvő helyéről ki akar lépni, méla mosolyra fakadt az arca azon, a mit meglátott. Társaságuk megsaporodott: ott ült közvetlen mellettük a nyulacska, a száraz fűvet rágicsálva, a nyul, a melyet idejövetelekor látott először s mely azontul is néhányszor megmutatta magát a sziget lakóinak. A víz ide kergette őt, kivéven belőle a nagyobb félelem a víztől, az embertől s állattól való kisebb félelmet.

Kelemen megsimogatta a szegény fülest, a mely könnyörgő szemmel hunyorgatott fel reá s remegve türte a simogatást. Azon csodálkozott csak Kelemen, hogy Pajtás nem bántotta a vendéget, de ennek természetes magyarázata volt. Egy csomó egér és ürge is ide menekült s a fűkötegek alatt keresett menedéket: Pajtás ezekre vadászott s igen bő reggelire tett szert ezuttal.

Egy falat szalonna, egy darab kenyér - az utolsó mindenik - és egy korty bor Kelemennek is visszaadták életerejét s a gyermek most az uszó holmira fordította figyelmét. Ha egy néhány gerendát és deszkát elfoghatna, gondolá, azon megkísérhetné a menekülést, itt, táplálék híján ugy sem igen lenne maradása. Kötele még van, azt szétszedte sodrott részeire, a melyekkel összeguzsolhatná a gerendákat.

Hozzá is látott a dologhoz és nem kis öröme, nem siker nélkül. Elfogott három tutaj-szálfát s egy pár deszkát s egymáshoz kötözgette. De e munkájában többször kellett a vízbe gázolnia s egyébként is átmedvesedett, ugy, hogy végül abba kellett hagynia, tüzet rakott és kezdte magát szárítgatni.

Nagy rémületére azonban azt vette észre, hogy a föld erősen át van ázva alatta. Ekkor jutott eszébe, hogy a víz belül is mossa a dombot, az ő szobájában. Meddig tarthat, a mig a domb, az ő mostani tanyája, bedül s nem lesz már hová menekülnie. A mint így tűnődik, oly lökést kap a tanyája, hogy azt hitte, itt is van már a válságos pillanat; felugrik s csakugyan ugy érzi, mintha omladoznék alatta a föld. De felállván, egy örömkialtás szakad ki gyermekszívéből. Most látja, mitől kapta a domb ezt a romboló lökést. Egy ép tutaj uszott neki a tanyájának s megturta a földet.

- Istenem, Istenem, kiáltá, látom a kezedet, látom angyalodat; a kezet, a kit érettem kinyujtasz, angyalodat, a kit érettem elküldtél.

Nagy izgalomban hirtelen nem is tudta, mihez fogjon.

- Előre, Pajtás, előre! kiáltá s elkezdé elsöbben azt a néhány deszkaszálat a tutajra cepelni. Majd a fűkötegeket, azután tüzelőfát. A kalapjában hordott a deszkára homokot, végül körte készletét, bundáját és szerszámját vitte át és elhelyezkedett a tutajon.

Pajtás nem volt rest, hamar utána ment, de a nyulacska határozatlanul bámult az új intézkedésekre és nyughatatlanul baktatott körül a kis sziget maradványain.

Kelemen pedig elsöbben is tüzet rakott a tutajon s folytatta szárítkozását. Egyszerre csak egy nagy loccsanást hall, s látnia kell, a mint a kis dombja beszakad s az ő régi tanyájából kibugygyan a víz, s a nyulacska egy szökéssel a tutajon termett.

Ezzel egy félóra mulva a sziget végképp eltűnt a víz alatt. A tutaj még horzsolta a földet, de már mozogni kezdett a víz nyomásától. Még egy kis idő s a hullám hátára emeli a tutajt, kavarogva megforgatja s a kis társaság, két oktalan állatka és szegény Kelemenünk uszni kezd lefelé a Dunán.

Nem rajzolómmár a tenger félelmet, a melyet e különös uszótársaságnak kiállania kellett. Egy-egy jégtábla, egy-egy gerenda vagy más holmi neki ütődött, meg-megbillentette a tutajt, akárhányszor egy-egy részét víz alá merítette. Még a tüzet is eloltotta rajta. De végre is Kelemen hozzá szokott a veszedelmekhez és kevesbbé ijedt meg. Nagyobb baj volt, hogy nem volt mit enniök tán kétszer huszonnégy órán át, a melyet a tutajon töltöttek, Kelemen az önmegadás álomszerű állapotába volt merülve, Pajtás kinosan vonított, ellenben a nyul szorgalmasan rágicsálta a füvet, hegyezett füllel ugrándozva ide-oda a tutajon, midőn valahára hajózásuknak tán harmadik napján emberi hangok ébreszték föl fél aléltságából. E rég hallott hangok kimondhatatlan érzést keltettek benne, egész testét izgalom rázta meg, élet és melegség szállt minden tagjába. Felugrott s kétségbeesetten kiabált segítségért. Embereket látott a parton, kik csáklyákkal, botokkal az uszó holmit fogdosták ki a vízből. Őket is arra vitte a víz, mert ezek az emberek nagy ügyességgel ott álltak fel, a hol a folyó sodra közvetlen a part mellett ment el. Végre egy csáklya belevágódik a tutajba, a tutaj egyet rándul s a parthoz ütődik.

Az első a nyul volt, a mely a helyzettel élt. Kiugrott a partra és köszöntés és bucsu nélkül vigan vitte el az irháját. Kelemen egész testében remegve, magánkívül tántorodott a part felé és Pajtást kiabálva ájultan rogyott megmentőinek a karjába.

Vége van, azt hitte, szenvedéseinek, mert előtte most megmenekedni annyi volt, mint végére jutni nyomoruságának. A végső percig nem merte hinni a csodát, melyet most megtörténni látott s az ebbeli izgalom megfosztotta eszméletétől.

XVII. Fordulat.

- Oláh cigány csapat volt, így beszélte Kelemen a grófnak, a mely megmentett. A víz által hordott holmira vadásztak, így lettek a megmentőim. Hálásan csatlakoztam hozzájuk. Ők, magok is szegény nyomorultak, jó gondomat viselték, úgy, hogy különben is meg lévén edzve, magamhoz tértem gyorsan s velük jártam az országot. De nem sokáig tudtam ez új életben gyönyörködni. Jó szivü nép, de a mellett borzasztóan nyers és durva. Azt is hamar észre vettem, hogy merő lopásból élnek. Minden egyéb csak ürügy arra, hogy lopniok lehessen. Engemet is iparkodtak rátanítani, de mert soha se tettem meg, a mi ilyest rám biztak, végre csak ingyenélőnek neveztek és sokat megvertek. Tán el is kergettek volna, de a koldulásban több szerencsém volt, mint a többi gyermeknek. Néha többet szereztem koldulással, mint egy másik társam lopással. Mikor aztán teljesen kitavaszodott, nem akartam tovább ez életet folytatni, megszöktem a cigányoktól s koldulva, bujdosva jutottam ide, a hol Kata asszony gyermekének fogadott.

Az a cigányasszony, a ki a konteszt elragadta, abból a csapatból való volt. Ráismertem, egy igen gonosz természetü asszony, a ki igen sokszor megrugdosott engemet is.

Eképpen végezte Kelemen elbeszélését, melyet a gróf nem ritkán könyezve hallgatott. A mit azonban remélt, hogy világosság derül a levélre, a melyben a nevére akadt, az nem teljesedett be. Nem tudott többet, mint előbb, sejtelmek és óhajítások, fölgerjedt égő vágyak rabja maradt.

- Kevés öreg ember hal meg, mond a gróf megsimogatva a halavány fiu arcát, a kit hosszú életében annyi szenvedés ér, a mennyit te láttál, szegény fiu.

- Oh gróf ur, mondá a fiu, megragadva a gróf simogató kezét - oh gróf ur, de sok jóságot is láttam, sok örömet is éreztem és megtanultam, mily csekélységekkel tudja az Isten az embert boldoggá tenni; és megtanultam, hogy soha sem szabad kételkedni az Isten irgalmasságában.

Ezzel megcsókolta a gróf kezét; a gróf pedig az érzelmek egész özönétől megrohanva, hirtelen eltávozott a fiu szobájából és a harmadik szobába sietett, leborult és görcsösen zokogott.

- Oh Istenem, mondá, a ki oly csodákat tettél e szegény árva fiuval, tekints az én bánatos életemre is és könyörülj meg rajtam.

És oda borulva maradt az asztalra. A leszálló nap biborveresen bocsájtá be áldozó sugarait az ablakon s tündéri világításba borítá a szobát.

A gróf érzelmeitől leigázva maradt leborult helyzetében.

Egyszerre csak egy rémes kiáltás riasztja fel, a mit egy sulyos test zuhanása követett.

Hirtelen felugrik s rohan a fiu szobája felé, honnan e zaj jönni látszott, féluton sápadtan, magából kikelve siet elejbe a fiu, de rémületében alig tud szólni.

- Ő az, ő az, kiáltá rekedten és szakadozottan, ő az -

- Kicsoda, kérdi a gróf rémülten, a fiut elkapva.

- Az egyik rabló. Már most harmadszor hallom, nem kételkedem, kérem, oltalmazzon meg! S ezzel félájultan hullt a gróf karjaiba.

Somberky egy közeli ágyra tette a fiut s a gyermek szobájába sietett.

Ott a földön elterülve, halva találta az ispánt.

XVIII. Vége.

A gróf becsengette embereit, meghagyta nekik, hogy szedjék fel a halottat. A fiu mellé hivatta Kata asszonyt s maga előre sietett az ispán lakására, a hol az ispán feleségét magát találta.

- Mért jött fel az ispán a kastélyba, kérdé a szokatlan látogatáson s tán a gróf izgatott voltán is nem kevésbé megzavarodott asszonyt.

- Most gyógyult föl a betegségéből s a méltóságos urtól elbocsájtását akarta kérni. Azt hiszi, nem bírja már a szolgálatot.

- Az elbocsájtás megvan, mondá a gróf; de nem tőlem, hanem a bosszuálló Istentől.

- Uram Jézus, mi történt, kiáltá az ispánné megrettenve.

- Férje meghalt a kastélyban. Adja elő azonnal minden irományát, leveleit s a mi följegyzése bárhol található.

A mint ezt a gróf mondá, emberi hangok s léptek hallatszottak künn a folyósón.

- Most hozzák a férje holttestét, szólt a gróf, kitérte az ajtót s bebocsájtotta az embereket a holttesttel.

- Végünk van, végünk van, jajgatott az asszony s leroskadt fia mellé, a ki az emberekkel kíváncsian sompolygott be, és átkarolva a fiut, kínos zokogásra fakadt. Ez alatt az emberek az ágyra tették a halottat. Eltorzult arccal, megmerevedett nyitott szemekkel nézett a halott a semmibe.

A gróf intett az embereknek, a kik eltávoztak.

- Kegyelem, méltóságos uram, kegyelem, rimánkodott az asszony, szánjon meg engem nyomorultat és nyomorult árvámat.

- Mit tettetek, szólj!

- Keservesen megbühödtem mindenért, a miben részes vagyok. Nem volt egy nyugodt pillanatom, nem volt egy boldog percem ebben az életben.

- Mit tettetek, beszélj, boldogtalan, rivalt a gróf az asszonyra, mire az ispánné fia sirni kezdett.

- Vigye ki e fiut és számítson irgalomra, ha töredelmes lesz, mond a gróf, mire az asszony fiát kitudszkolta.

- Mit tettetek, kérdé a gróf harmadszor is.

- Férjem, akkor vőlegényem, azzal a fenyegetéssel vett reá, hogy elhagy, ha meg nem teszem. Belső szobalány voltam a grófnénál. A grófné beteg volt. A dajkát könnyen kijátsztam, elloptam a gyermeket és férjem kezére adtam.

- Nyomorult, kiáltá a gróf, kezét fölemelve.

- Nem volt választásom, mond a szerencsétlen asszony, nem tudtam neki ellenszegülni.

- Azután mi történt?

- Férjem a fiatal gróf által küldött emberrel -

- Micsoda fiatal gróf? kérdi eliszonyodva Somberky.

- A méltóságos ur öccse, mond az asszony. Az örökség végett történt, a mint férjem beszélte. Így remélte a fiatal ur, hogy megszerzi a vagyont, ha elpusztítja az örökösöt.

- Elpusztítja! mond a gróf megborzadva. És a szivtelen gonosz rám merte bízni a leányát!

- A férjem azzal a kiküldött emberrel együtt elvitte és oda adta egy cimborájoknak, hogy annak a kezén pusztuljon el. Az azonban nem állt a szavának, hanem megnevelte a gyermeket, a mit most két éve tudtunk meg. Akkor a fiatal gróf meghagyta, hogy menjenek utána s végezzenek vele. A gyermeket Pozsony mellett egy magányos házban nevelték. Férjem s a másik oda mentek, azzal a szándékkal, hogy a fiut elrabolják, csónakon elviszik s a Dunába eresztik. De Isten nem engedte meg szándékukat. Ott a gyermek dajkáját megfojtották, maga a gyermek pedig csodálatosan elmenekült. Ma se tudjuk, hová lett. A kemény emberek utána eredtek, de már későn, nem találták sehol. Hanem még valaki kereste a szegény fiut, a nevelő atyja: ezzel a két ember összetalálkozott a Dunán s a mit nem tehettek meg a gyermekek, az megesett majd mind a hármukon. Ott dulakodtak két csónakon a Duna közepén. Borzasztó gyilkos élethalál-harcot vívtak. A férjem társa egy ökölcsepástól a vízbe esett, viszont az én férjem a gyermek nevelő atyjára mért oly csapást, hogy mindketten a vízbe fordultak. A másik kettő örökre oda veszett, a férjem egy darabig tartotta magát s halászok mentették ki félholtan.

- Oh fiam, nevelő atyádat temetted el ama siralmak szigetén, nyögte a gróf s zokogva hanyatlott egy székbe.

- De férjem nem úgy jött haza, a hogy elment. Borzasztó látományai voltak gyakran és ha hirtelen megijedt, a nehéz betegség törte ki. Iszonyu volt vele az élet. Oh kegyelem, gróf ur, kegyelem az irgalmas Isten nevében, a ki gyengéknek és bünösöknek teremtett bennünket.

- Temettesse el a férjét, én megbocsájtok mindent és gondoskodni fogok arról, hogy fiából becsületes embert nevelhet. Mert nem ember van hivatva emberen bosszút állani. Az Isten számon tart mindent és számon kér kicsit és nagyot egyaránt.

Ezzel elhagyta a gróf az ispán hajlékát és sietve, majdnem futva igyekezett Kelemen szobáját elérni.

- Fiam, elveszett fiam, édes drága megtalált fiam! Így kiáltozott, magához ölelte és csókjaival borította el az álmélgódó Kelemen, immár most a fiatal Somberky grófot. Mert atyja röviden mindent elmondott neki, a mi e pillanatban elmondható volt a helyzet megvilágítására.

- De hogy történt itt a dolog az ispánnal, kérdi azután a gróf.

- Az mondják, hogy a gróf urat -

- Atyádat, gyermek! szakítja a fiut félbe a gróf.

- Hogy tégedet keresett, mondja a fiu véghetetlen gyöngédséggel a hangjában, mire atyja megölelte, - s ide utasították, mert itt voltál. De éppen akkor mentél volt innen el a másik szobába. Az ispán belép s megszólal. Én a félhomályban ülve elsőbbsen is borzasztó hangjától ijedtem meg s elkiáltom magam: Ki az, mit akar, segítség! Az ispán megrettenve rám mereszti szemét s rémesen így kiált: Te vagy, te vagy mégis. És ezzel felém jó, de egy szörnyű kiáltással összeesett. Én pedig menekültem utánad.

Még valaki volt ám azonban a szobában, a ki mind ezeket hallotta s az izgatottan beszélgetők figyelmét csendes sirással vonta magára.

- Kata néném, drága jó édes anyám, szólott hozzá a fiu.

- Jaj nekem, jaj nekem, sirt Kati asszony, jaj szegény nyomorult fejemnek. Ne tessék fölvenni méltósága, hogy én meg csak így-ugy bántam vele, mint egy nyomorult magam fajtával, meg még, hogy uram bocsá, szidtam is, meg még libát is őriztettem vele. Jaj tessék kérem alázatosan megbocsájtani szegénységemnek, parlagi paraszteszemnek, az én nagy véttségemnek!

- Megbocsájtani, Kata asszony, szólt a gróf, míg a fiu könnyes szemmel hol egyikre, hol a másikra nézett. Megbocsájtani? Maga az én legnagyobb jótevőm, a szívét foglalnám aranyba, azt az aranyost, ha lehetne, meg ha ugyis szinarany nem volna. De a mit ember emberért tehet, azt én kelmedért megteszem. Itt marad nálunk a kastélyban, a mi kívánsága lesz, teljesítjük, csak győzzön kívánni, édes Kata néni.

- Jaj, csókolom a kezét a méltóságos urnak, mond pityeregve a jó asszony, nem való vagyok én ilyen uri házba, jobb nekem ott az alvégen és ha bántódásom nem lesz, hát Isten nevében majd csak elélek ott holtomig.

- Hát én, vágott most be Kelemen. Hát én, édes, engem itt hágy? Engem megtagad? Nekem már nem akar édes anyám lenni? Hát engemet már nem szeret?

- Édes lölköm, gyerekem, édes Kelemen fiam, ne szakaszd meg szívemet, tört ki most a jó asszony szive, kitérte két kezét s magához ölelte a fiut. Dehogy hagylak el, dehogy nem szeretlek. Jó fiam voltál, Isten áldjon meg érte, Isten fizessen meg érte.

És hullott két öreg szeméből a könny, mint a zápor és hullott Kelemenre, elszáradt ajakának édes anyai csókja. Aztán megragadta a gróf kezét, megcsókolta s elment jajgatva, kötényével szemét törülgetve, mintha most már minden libája örökre elveszett volna s azt kellene elsírattania.

A kivel pedig az utcán összetalálkozott, annak annyit hadart összefüggetlenül a grófról, a Kelemenről, a ki szintén gróf, a libákról, a melyeken ez a dolog kezdődött, meg a hirtelen halállal kimult ispánról, hogy az emberek utána néztek s azt mondák:

- A vén Kati megbolondult.

Azonban hamar hire ment a történetnek a faluban s akkor Kati néninek igen nagy böcsülete lett. Kis hija, hogy meg nem kérték még feleségül is.

A fiatal gróf, a ki kapzsiságból s könnyelmű élete miatt mind e szerencsétlenséget felidézte, elmenekült Amerikába. Kelemen és Lotti pedig ezentul együtt növekedtek s igen sok örömet szereztek Somberky Ákos grófnak, ki újra vidám lett s nagy öregséget ért.

Természetesen Pajtásnak is ezentul jó dolga volt, s ha a fiatal gróf elment Kata asszonyt meglátogatni Lottival, mindig elkísérte s míg a gyermekek Katát vették körül szeretetükkel, addig Pajtás a libaól körül ólalkodott. Ugy tetszik, mintha jobb szeretete volna azt az életet, a mikor még hivatala volt s a libákat kelle terelgetnie. Mert tanuljátok meg, hogy a tétlen, henye, dologtalan élet még a jóra való kutyának sem kell.